

A disputa program

Hunya Márta
Budapest, 1998

TARTALOMJEGYZÉK

MI A DISPUTA?
A DISPUTA ÉS A NAT
A DISPUTÁZÁS LEGFONTOSABB ÉRTÉKEI
A MAGYAR DISPUTAMÓZGALOM SZERVEZETTSÉGE
VÉLEMÉNYEK A DISPUTÁRÓL
A DISPUTA SZABÁLYAI
A DISPUTA VERSENYSZABÁLYZATA
NÉHÁNY TÉTELCÍM
A KARL POPPER DEBATE PROGRAM MAGYARORSZÁGI TANTERVE DISPUTÁZÓK KÉPZÉSÉRE
A KARL POPPER DEBATE PROGRAM MAGYARORSZÁGI TRÉNERKÉPZÉSÉNEK TANTERVE
EGY MŰKÖDŐ TANTERV
HASZNOS CÍMEK
A PROGRAMBAN RÉSZT VEVŐ TANÁROK, FELKÉSZÍTŐK, BÍRÓK

MELLÉKLETEK

A SZARVASI FŐ TÉRI ÁLTALÁNOS ISKOLA DISPUTA TANTERVÉHEZ TARTOZÓ TANMENETEK
KOMMUNIKÁCIÓS JÁTÉKOK A DISPUTA OKTATÁSÁBAN
DISPUTA ELŐTT - FELADATOK A KRITIKAI GONDOLKODÁS TANÍTÁSÁRA

MI A DISPUTA?

A disputa eredete

A disputa az angolszás nyelvterületről származó, vitakultúrát fejlesztő játék, amelynek versenyformája is létezik. Eredete az ókori görögöknél kereshető, már ott is a demokrácia velejárója volt, a görög polgárok azt vitatták meg, milyenek legyenek a törvények. A közösségi életben való részvétel megkönnyítésére a vita művészetét a diákoknak is tanították. A középkori európai oktatásnak is része volt a nyilvános beszéd, a disputa. Az angol nyelvterületek egész történelmét végigkísérte az ott "debate"-nek nevezett mozgalom. Különösen az egyetemeken alakult ki nagy hagyománya.

A disputa elterjedtsége

A disputázás mára már az egész világon elterjedt, különösen a középiskolákban és a felsőoktatási intézményekben. A legtöbb európai országnak van disputa programja, az 1995-96-ban Írországnak megrendezett Parlamentáris Vita Világbajnokságon harmincnél is több ország vett részt, angolul vitatkoztak. Mindegyik európai országban megkezdődött a disputa hivatalos elfogadtatása, vagyis iskolai keretek közé illesztése.

A sokféle vitaforma közül a volt szocialista országokban a Karl Popper Debate Programnak nevezett változat terjedt el. A közép-kelet európai régióban a disputa szorosan összekapcsolódott a rendszerváltással és a demokratizálódással. Segíti a vélemények ütköztetését, kritikus gondolkodásra ösztönöz. Ugyanakkor alkalmas arra, hogy fokozza a közéleti érdeklődést, valamint a közösséghez tartozás igényét.

A magyar disputa

Hazánkban 1993-ban indult el a disputamozgalom a Soros Alapítvány támogatásával. A magyar disputamozgalom (és a Disputa Kör Egyesület) kb. 800 disputázó diákot és több mint 200 bírót foglal magába, az érintettek köre gyorsan nő. A magyar disputa megindult az önállósulás útján, saját egyesülettel, szabályzattal és egyéb dokumentumokkal rendelkezik. Az éves eseményeket ma már a hagyományoknak megfelelően szervezzük, régiókban folyik a munka, a régiós versenyeket országos verseny követi, táboraink vannak, rendszeres bíróképzést tartunk. A magyar disputa-felkészítők kapcsolatot tartanak más országokkal, konferenciákra járnak.

Magyar sajátosságként számít, hogy nálunk az általános iskola negyedik osztályától lehet bekapcsolódni a vitába. Ezt a programot tehát elsősorban a 4-12. évfolyamon és a felsőfokú tanintézetekben ajánljuk, ezzel azonban csak a szervezett keretek határait adjuk meg, számos más alkalmazási területet is el lehet képzelni.

A disputa jellegzetességei

A disputa-szabályok alapján két csapat (3-3 fő) vitatkozik formális keretek között, rendszerint előre megadott témáról. A témát tételmondat formájában fogalmazzák meg. E tételmondatokban mindig ott rejlik a vita lehetősége, azaz vannak olyanok, akik egyetértenek vele, s olyanok is, akik nem (pl. Az eutanázia szükséges). A felkészülés során a csapatok összegyűjtik a tétel igazsága mellett és ellen szóló érveket is, hiszen személyes meggyőződésük nem játszik szerepet abban, hogy állító vagy tagadó szerepben kell-e vitázniuk. A nézőpontváltással lehetőség nyílik arra, hogy az eltérő véleményeket is megismerjék. Megtanulják, hogy azonos dolgokról másként is lehet gondolkodni, s megértik, hogy az övéktől eltérő vélemény mellett is szólhatnak érvek.

Bíró irányítja a vita menetét, ő ügyel az időkeretek és a szabályok megtartására. Ő dönti el, melyik csapat érvrendszere logikusabb, melyik oldalon hangzottak el meggyőzőbb érvek. Mindig megmondja, melyik csapat győzött, értékeli a csapatok teljesítményét.

A disputa nem csupán vitatkozás, hanem legalább annyira felkészülés is azoknak a technikáknak a módszeres elsajátítása, amelyek segítségével a vita sikeresen folytatható, s amelyek egyben életre szóló technikák is. Sikeresebb vizsgáló, pályázó, tárgyalópartner és talán sikeresebb magánember is lehet az, aki ebben a játékos formában megtanulja, hogyan gyűjtse, rendszerezze és adja elő a szükséges ismereteket és érveket. Megtanít arra, hogy versenyhelyzetben sikeresen érvényesítsük álláspontunkat. Ugyanakkor kritikai gondolkodásra nevel. Aki disputázott, már nem fogad el azonnal egy hangzatosnak tűnő állítást, hanem minden oldalról megvizsgálja azt.

A DISPUTA ÉS A NAT

Korcsoportok

A disputázás alkalmazkodik az életkori sajátosságokhoz, és jelentős mértékben segíti a pozitív életkori tendenciák felszínre jutását.

- 1. korcsoport: 4-6. évfolyam (10-12 év) (NAT: 9-12 év) "A prepubertáskorban [...] szélesednek a gyermekek társadalmi tapasztalatai. Figyelmük mindinkább társaik felé fordul. Rendkívül fontossá válik számukra a csoporthoz tartozás. [...] Kialakul az egyéni érdeklődési irány."
- 2. korcsoport: 7-9. évfolyam (13-15 év) (NAT: 12-16 év) "Az önálló véleményalkítási törekvéssel függ össze a készen kapott nézetek bírálata, a kételkedés, a bizonyítás iránti elvárás. [...] A serdülő a jelenségeket két vagy több viszonyítási rendszerben is el tudja képzelni, s ezek alapján következtet. [...] A kamaszokat fékezhetetlen vitakedv jellemzi."
- 3. korcsoport: 10-12. évfolyam (16-18 év) (Nem NAT-os életkori szakasz)
- 4. korcsoport: felsőoktatás (Nem NAT-os életkori szakasz)

Amiért érdemes az iskolákban bevezetni a disputát

Tapasztalataink szerint a magyar fiatalok tárgyi ismeretei messze meghaladják külhoni társaikét, de nem rendelkeznek az ismeretek alkalmazását elősegítő technikákkal, azaz nem képesek tudásukat a gyakorlatban kamatoztatni. A disputa megoldást kínál erre a problémára, mert fejleszti a kommunikációs készséget, önálló ismeretszerzésre és rendszerezésre, logikus gondolkodásra nevel. A játék sokoldalúan fejleszti a résztvevők személyiségét.

A disputa program eszközzrendszerének kulcselemei a NAT-ban is vezető szerepet kapnak, pl. az "önálló ismeretszerzés, véleményformálás és - kifejezés, a vélemények, érvek kifejtésének, értelmezésének, megvédésének a képességei."(NAT, 12. o.).

A disputa az egyes tantárgyakban szerzett ismeretanyag önálló kutatással, gyűjtőmunkával történő kiegészítésére ösztönöz. Az ismeretek céltudatos feldolgozása, az összefüggések feltárása révén - a kiválasztás és elrendezés műveleteinek közbeiktatásával - valóban "megalapozhatja a tanulók műveltségét, világszemléletük, világképük formálódását, eligazodásukat szűkebb és tágabb környezetükben"(NAT, 9. o.).

A tanulás mechanizmusát tekintve a disputa a folyamat végső szakaszában kaphat helyet: az ismeretanyag szelektálásában, a személyes és megalapozott vélemény kialakításában, a véleményeket kifejtő hatásos érvek szembesítésekor. Az ily módon megszerzett tudás mentes lehet az előítéletektől, a részrehajlástól, az egyoldalú vélekedésektől. A disputázással utólagosan mérlegre teszik, mélyebben megértik a tanulók a megszerzett tudást, személyes viszonyt alakítanak ki vele. Ugyanakkor a továbbiakban már eleve mélyebb, szilárdabb, megalapozottabb információk szerzésére törekcszenek. A disputázás tehát a tanulásban, önművelésben egyedülálló szerepet tölthet be, és a tanulás egész folyamatára gyümölcsöző hatással lehet.

A disputa és a NAT műveltségi területeinek kapcsolata

A disputázás a nevelés-oktatás minden területén különös hatáffokkal szolgálhatja az ismeretszerzést és a személyiség kibontakozását. A disputában alkalmazott technikák (a problémafelvetéstől az anyaggyűjtésen át a rendszerezésig és a szónoki beszédig) a személyiség egészének fejlődését szolgálják, ugyanakkor az egyes disputatételek megválasztásával tudatosan mélyíthetők a szaktárgyi ismeretek is. Az egyes műveltségi területek közül az alábbiakban játszhat segítő szerepet a disputa:

ANYANYELV ÉS IRODALOM

A tantárgy alaptantervi követelményei közül fejleszti az értelmes, kifejező beszédet, az olvasás és az írás igényes használatát, felkészít a kommunikációs helyzetekben való aktív részvételre, fejleszti az önálló tanulás és az önművelés képességét. Felkészít a társas együttműködésre, fejleszti az ítélőképességet és az erkölcsi érzékenységet.

ÉLŐ IDEGEN NYELV

Az idegen nyelvek tanítása terén igen hasznos eszköz, mert a tanulók természetes helyzetben, funkcionálisan gyakorolhatják a nyelvhasználatot. A motiváció a versenyhelyzet miatt igen nagy.

EMBER ÉS TÁRSADALOM

Gazdag lehetőséget nyújt a gyerekek eligazodása, szocializációja terén. Konkrét szituációkban, valós társadalmi kérdéseket vitatnak meg, ezáltal növekszik társadalmi nyitottságuk, szociális problémák iránti érzékenységük. Ademokrácia, a humánnum és atolerancia gyakorlására is módjuk nyílik.

Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek

A fiatalok társadalmi tájékozottságát, tájékozódási képességét növeli a disputa, esélyesebbé teszi őket a közéletben való aktív és sikeres részvételre. A verseny maga, a technikák elsajátítása és a témák megválasztása is segítheti az ezen a művelődési területen szerzett tudás és készségek elmélyítését.

Emberismeret

Versenyhelyzetben tanul fiatal önismeretet és erkölcsiséget, csapatmunkát, együttműködést.

Történelem

Egyes történelmi témák jól feldolgozhatók a disputa módszerével, különösen azok, amelyekben ellentmondás van, pl. Kossuth és Széchenyi vitája, Görgey szerepe stb.

EMBER ÉS TERMÉSZET

Az ember és a környezet egymásrautaltsága az egyik legkedveltebb disputatéma. Segít abban az összetett személyiség-,

magatartás-és attitűdformálásban, amely a műveltségterület oktatásának legfőbb célja.

Természetismeret

Az élővilág és a környezet kapcsolata már kiskorban is alkalmas disputatémák választására, pl. kutyatartás, személtelés, energiaforrások stb.

Biológia és egészségtan

Az életmód és az aktív természetvédelem terén elmélyült ismeretek szerezhetők a disputázás során. A káros szokások, az egészséges étkezés pl. gazdag témaforrás.

FÖLDÜNK ÉS KÖRNYEZETÜNK

E műveltségi terület oktatásának célját, a globális környezeti gondolkodás fejlesztését, a jelenségek folyamatban való szemlélését, elemző vizsgálatát a disputa módszerei is segítik. Kialakíthatjuk a gyerekekben a környezetért való tenni akarás vágyát és a tudatos környezetkímélő magatartást.

Környezetvédelem

Az egyes energiaforrások vizsgálata, a személtelés hatása, a műanyagok alkalmazásának környezeti problémái gyakori vitatémák, de a tanár vagy a gyerekek is találhatnak éppen aktuális témákat.

MŰVÉSZETEK

A giccs örök, Be kellene vezetni a popzene oktatását - ezek a tételcímek is azt igazolják, hogy a disputa a művészeti nevelésben is korlátlanul használható.

Mozgóképkuhára és médiaismeret

E műveltségi részterület oktatását segítheti a disputa azzal, hogy megvitatjuk a tanulókkal a televízió, a rádió, a sajtó és a reklámok életünkben betöltött szerepét, életünkre és a társadalomra gyakorolt hatását.

INFORMATIKA

Az információ megszerzése, felhasználásának technikai, jogi és etikai vonatkozásai a disputa mindennapi gyakorlatába tartoznak.

Könyvtárhasználat

Az anyaggyűjtés során a gyerekek aktívan használják az iskolai és a közkönyvtárakat, megtanulják, hogyan kell bennük otthonosan mozogni.

Számítástechnika

Az információ gyakran az Internetről származik (maga a disputa is rendelkezik internetes honlapokkal), de a szövegszerkesztő használata is elterjedt a disputára való felkészülés során. Az eredmények nyilvántartása, a versenysorsolás számítógéppel történik, a diákok aktív részvételével.

ÉLETVITEL ÉS GYAKORLATI ISMERETEK

Közlekedés

Még a Közlekedésrendészet is támogatta azokat a vitákat, amelyek a helyes közlekedési ismeretek tudatosítását célozták.

Háztartástan és gazdálkodás

A családi szereposztás, a pénz felhasználása, a fogyasztás fontosságának kérdése sok-sok izgalmas vita alapja lehet.

Pályaorientáció

Változatos helyzetekben mérik fel a tanulókat az érdeklődésüket, olyan témákkal is foglalkozhatnak, amelyek kívül esnek az iskolai oktatás keretein, így kitágul számukra a világ. Ugyanakkor a vizsgák, a felvételik és az elhelyezkedés is könnyebb azok számára, akik a vitákban megtanulnak oldottan érvelni, hatásosan beszélni.

Testnevelés és sport

Az egészséges életmód, a sport szeretete a disputa gyakori témája.

A MŰVELTSÉGI TERÜLETEK OKTATÁSÁNAK KÖZÖS KÖVETELMÉNYEI

Kiválóan alkalmazhatók a disputában, illetve e követelmények a disputázás által is megvalósíthatók.

Hon-és népismeret

Ide illő tételcímek pl. Jobb falun élni, A magyarok mindig szerencsétlenek voltak, Árpád nem jó helyre vezette népét stb.

Kapcsolódás Európához és a nagyvilághoz

Pl. Az Európai Unióban van a helyünk, A NATO-csatlakozás Magyarország érdeke, A kis népek el fognak tűnni, Az amerikanizálódás feltartóztathatatlan stb.

Kommunikációs kultúra, tanulás

Ez a két terület a disputa legnagyobb erőssége. A résztvevők kommunikációs készsége a gyakorlat következtében mérhetően javul, és ez a tanulás eredményességében is megmutatkozik. A vitára való felkészülés a jegyzetelés, a lényegkiemelés, a rendszerezés, az elmélyítés és az alkalmazás következtében olyan technikákkal vérteti fel a diákokat, amelyeket a tanulás során is sikerrel alkalmazhatnak.

A DISPUTÁZÁS LEGFONTOSABB ÉRTÉKEI

A kommunikációs készség és képesség fejlesztése

A disputa bővíti a résztvevők szókincsét, segíti őket, hogy eljussanak az önértékelés megfelelő szintjére, kialakuljon egészséges énképük és önbizalmuk. Lehetőséget ad a nyilvános beszéd, a meggyőzés, az érvelés, a retorikai készségek gyakorlására. Fejleszti a nyelvhelyességet.

A kooperációs készség és tolerancia

A disputázás megkívánja a másik lehetséges nézőpont mély átgondolását, a több szempontú megközelítést, ezzel fejleszti az empátiát és a kompromisszumkészséget; közvetett módon konszenzusra tanít, nyitottabbá tesz. A csapatmunkában való részvétel, a közös munka felelőssége erősíti a részvétel fontosságának tudatát, a kivülmaradás elvetését eredményezi. Fejleszti a kooperációs készséget és a baráti attitűdöt.

A kritikus és logikus gondolkodás

A disputa a probléma-felismerésen alapul, ennek elemzése és a lehetséges megoldások számbavétele során fejlődik az ítélőképesség. A folyamat során a vitázók forrásokat használnak, az ezekben talált információkat kritikusan kezelik.

Az ismeretszerzés és rendszerezés

Az önálló ismeretszerzés képessége fejlődik a disputázás során. A vitázó diákok a kutatás, a jegyzetelés, a forrásmegjelölés, a hivatkozás, a súlyozás és az elrendezés terén is gyakorlatot szereznek. A kritérium, azaz a legfontosabb szempont vagy érték érvényesítése arra tanít, hogy az információkat a célnak megfelelően értékeljék és fontosságuknak megfelelően kezeljék.

Az érdekérvényesítés

A disputázás állampolgári felelősségre is nevel, érdeklődőbbé teszi a résztvevőket a szűkebb és tágabb környezet problémái iránt. Megtanít az érdekvédelemre, az érdekvédelem módszereire, állampolgári technikák elsajátítására ad lehetőséget. Gyakorlóteret biztosít a meggyőzésre.

A MAGYAR DISPUTAMOZGALOM SZERVEZETTSÉGE

A program eljutott az intézményesültség szintjére

- Egyesületet alakítottunk.
- Létrehoztuk a bírói testületet, amely megválasztotta a Bölcsök Tanácsát, a disputázók szakmai irányító testületét.
- Kidolgoztuk az egyesület szervezeti és működési szabályzatát.
- Regionális központokat hoztunk létre Budapesten, Debrecenben, Pécsen és Szarvason.
- Megírtuk a verseny szabályzatát, amelyet minden résztvevő megkap.
- Saját továbbképzési rendszert alakítottunk ki.
- A versenyek és a táborok rendje állandó.
- Megalakult az angol és az egyetemi szekció.
- Megindult a program beillesztése az iskolai oktatás keretei közé.

Versenyek, táborok

- Regionális őszi, téli és tavaszi versenyt rendezünk.
- Regionális nyári tábort tartottunk kísérleti jelleggel.
- Országos nyári tábort tartunk. (A szervezés, lebonyolítás, dokumentálás, szakértői háttér bevonása jól működik.)
- A táborok és versenyek programját folyamatosan karbantartjuk tartalmi és szervezeti vonatkozásban is.

Továbbképzési rendszer

- Rendszeres bíróképzést tartunk a tanárok és a diákok részére.
- Bírótovábbképzéseket szervezünk.

Terjeszkedés

- Jelenlegi létszám: kb. 1000 fő (évi kb. 100 fő növekedés): 200 szakképzett bíró és 700 gyerek, valamint 60 egyetemista.

- Sok iskolában tartunk bemutatót.
- Baráti kapcsolatok segítségével is bővül a disputázók köre, s új barátságok születnek általa.

VÉLEMÉNYEK A DISPUTÁRÓL

Ahol már bevezették az oktatásba

"A disputát nem egyszerűen órarendi tantárgyként kezeltem intézményünkben, hanem alapvető eszközként, amellyel az iskola alapfunkcióit teljesíthetjük. A disputa a legalapvetőbb készséget, a kommunikációs készséget mesterfokon fejleszti, a gyengébb képességű tanulókat segíti a felzárkózásban, pótolja azt a hátrányt, amit az ingerszegény családi környezet jelent."

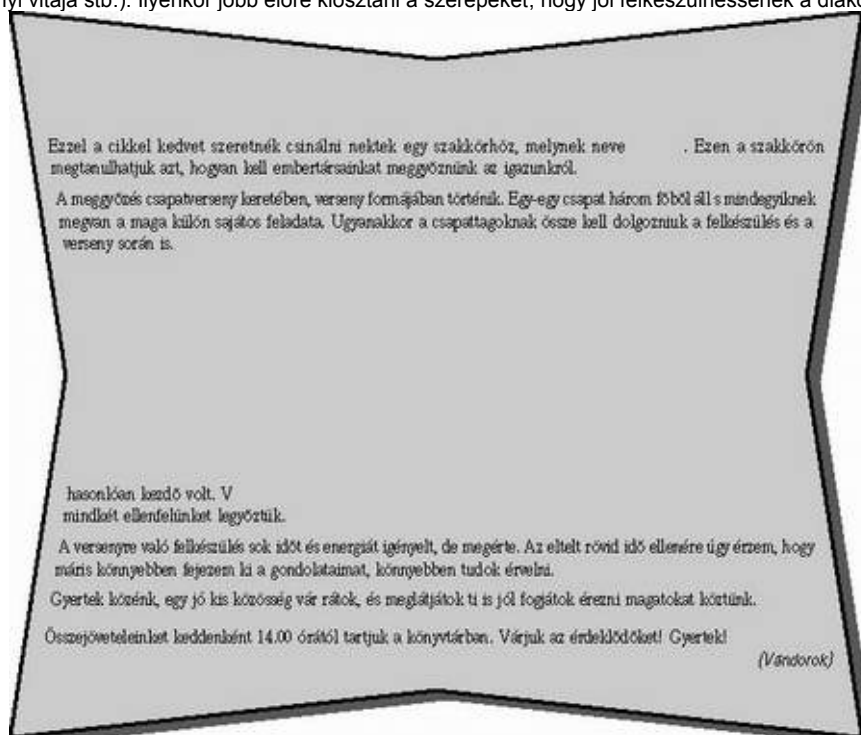
"A disputa bevezetését messzemenően támogatom, e fontos területnek helyet kell biztosítani a választható tantárgyak között. Szorgalmazni kell a népszerűsítését a nevelők körében, továbbképzéseken."

(Kalmár Magdolna igazgató, Szarvas, Fő téri Általános Iskola)

Akik részt vesznek benne

"Ez a módszer alkalmazható a tanórákon és azokon kívül is. Nagy haszna lehet nyelvórákon, ahol nem is a téma a fontos, hanem a beszéd és a másik megértése. Ide egyszerűbb, készülést nem nagyon igénylő témák a javasoltak, hogy a gyerekeknek a beszédre is legyen idejük és energiájuk figyelni. Más tanítási órákon viszont a téma dominál. Célszerű a tananyagból kiemelni olyan témákat, melyek eleve valamilyen szembenállást tükröznek (pl. nyelvújítási harc, Kossuth-Széchenyi vitája stb.). Ilyenkor jobb előre kiosztani a szerepeket, hogy jól felkészülhessenek a diákok. Az órát

nagyon szemléletesé lehet vele tenni, és el lehet érni, hogy a diákok ne csak a tankönyvből szerezzenek ismereteket. Érdemes rá időt szakítani, az időt felezéssel szükség szerint rövidíthetjük."

(Dömsödy Andrea, volt versenyző, ma bíró, leendő tanár)

"Az érdemi vitára való képességet a társadalom a kulturált magatartás alapfeltételének tartja. Sok foglalkozás igényli a meggyőzés képességét, a vitában való helytállást. A modern pedagógia és pszichológia a vitát aktív tanulási módszernek

tekinti, amely maradandóbb ismereteket nyújthat, mint a frontális tanulás. Gazdagítja a közösségek »kommunikációs hálóját«, s kísérletek igazolják, hogy a gazdag kommunikációs hálójú közösségek eredményesebben oldanak meg feladatokat.

A vita az anyanyelvi hátrányok leküzdésére, a mindennapi beszéd kultúrájának fejlesztésére is használható műfaj, de közvetlenül kapcsolódik az anyanyelvi képzés több területéhez. A disputa szabályai udvariasságra nevelnek, megtanítanak aktívan figyelni, alkotó módon reagálni. Felhasználható beszédtechnikai ismeretek, szövegteni, retorikai témák gyakoroltatására évente néhány alkalommal a tanítás során. A tananyaghoz direkt módon disputajáték úgy kapcsolható, hogy a vita lezajlása után az iskolai tananyagban éppen elsajátítandó célokat az értékelésben kiemelten kezeljük, az adott szempontokat a tanulókkal együtt alaposan elemezzük, értékeljük.

Szövegteni és retorikai gyakorlatként a disputa megismerteti a nyilvánosság előtti megszólalás alapelveivel, a beszédmű szerkezetével, a mondanivaló elrendezésének elveivel, a befogadás lélektanával és néhány retorikai eljárással és eszközzel is, ha az értékelés során ezeket a szempontokat kiemelten kezeljük."

(Hajas Zsuzsa, bíró és felkészítő)

"A disputának mint a személyiségfejlődést célzó eszköznek vannak azonnali és távlati előnyei. Azonnali előny, hogy bővül a vitázók ismerete, javul tanulmányi eredményük, sikerélményt eredményez, gondolkodásuk nyitottabbá, viselkedésük toleránsabbá válik.

Távlati előnye a vitázók karrierje során jelentkeznek. A vitában kifejlődő kommunikációs készség ötvözi a képességeket, a bizalmat, a józan gondolkodást, ami sikeres, megelégedett felnőtteket eredményez."

(Bauerné dr. Kramár Erzsébet, régióvezető, bíró, felkészítő, a trénerok tanácsának tagja)

"A disputa alapvetően a magasabb nyelvi szinteken alkalmazható a nyelvtanításban, mert itt sok olyan témakör van, ami ellentmondásokat tartalmaz, ezért vitára alkalmas. A tanulókat a disputa segíti abban, hogy egy adott témakört alaposan, több szempontból körbejárjanak, ilyenkor a szókinccset és a felmerülő problémákat is ismerik már a tanulók. Változatosságot visz a tanórába. Kifejezetten ajánlható témakörök: környezetvédelem, családi és iskolai élet, közéleti kérdések, technika, egészség, városrendezés, gazdasági kérdések, televízió haszna-kára stb."

(Molnár Katalin, az angol szekció vezetője)

A DISPUTA SZABÁLYAI

Alapelvek

A disputa programot arra találták ki, hogy megtanuljuk azokat a technikákat, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy kritikusan gondolkodó, aktív állampolgárként boldoguljunk egy nyitott, demokratikus társadalomban. Olyan időtöltés, ami gazdagítja a műveltséget, miközben szórakoztat. A vita elsődleges célja a tanulás, s ez elsőbbséget élvez a győzelemmel szemben.

Résztvevők

- Egy állító és egy tagadó csapat 3-3 fővel.
- Páratlan számú, képzett bíró (lehetőleg minimum három, országos döntőben minimum öt).
- Egy időmérő - órával. Időmérő hiányában a bíró méri az időt.
- A viták nyilvánosak.

A vita körülményei a versenyeken

- A mérkőzések zavartalanságának biztosítása a versenybizottság és a bírók feladata.
- A csapatok nekik felróható okból nem késhetnek. A bíró 10 perces késés után a meg nem jelent csapatot vesztesnek nyilvánítja.
- Egy csapat egy nap három, rendkívüli esetben négy vitán vehet részt.
- Két vita között egy óra szünetet kell tartani. (Különleges esetben a versenybizottság eltérhet ettől.)

A vita menete, formája

1. Felszólalások

- A versenyzők csapatonként váltakozva kapnak szót.
- A1 □ T3 (kérdézhöz A1-től) □ T1 □ A3 (kérdézhöz T1-től) □ A2 □ T1 (kérdézhöz A2-től) - T2 □ A1 (kérdézhöz T2-től) □ A3 □ T3.
- Az első beszélők 6-6 perccel gazdálkodhatnak, a kérdésekre és a válaszokra minden esetben 3-3 perc áll rendelkezésre, a többi beszéd maximális ideje 5-5 perc.
- A versenyzők a felszólalási idő lejártakor a megkezdett mondatot röviden még befejezhetik, de ezen túl a bíró köteles leállítani őket.
- A beszéd ideje alatt sem a csapattársak, sem az ellenfél nem beszélgethetnek, nem szólhatnak hozzá, ilyenkor csak írásban kommunikálhatnak.

2. A kérdés

- A kérdés ideje 3 perc válaszokkal együtt. Kérdés és válasz közt nem kérhető idő.
- Kérdéseket az első felszólaló beszéde után az ellenfél csapatának harmadik tagja, a második beszélő felszólalása után pedig az első csapattag tehet fel. A kérdésekre csak az válaszolhat, akinek a beszéde után elhangzanak.
- A kérdés szerepe a homályos részek tisztázása és a vitatható pontok megtalálása.
- A kérdések és válaszok során elhangzottak a döntésnél csak akkor vehetők figyelembe, ha a csapat a későbbiekben visszatér rá. A kérdezési idő jó felhasználását az egyéni pontszámában értékelik.

3. A konzultációs idő

- Csapatonként 8perc konzultációs idő áll rendelkezésre tetszőleges megosztásban, a beszédek között.
- Időkérés alatt a másik csapat is konzultálhat.

A RÉSZTVEVŐK SZEREPE

1. A csapatok

- Az állító csapat feladata a tételmondat állításának bizonyítása, érvrendszerük kifejtése, megvédése és a tagadó csapat érveinek cáfolása.
- A tagadó csapat feladata a tételmondatban foglalt állítás cáfolata, érvrendszerük kifejtése, megvédése és az állító csapat érveinek cáfolása.
- A csapatok egymással vitáznak, de szem előtt tartják, hogy a bírót kell meggyőzniük.
- Az udvarias, kulturált viselkedés szabályait minden résztvevőnek meg kell tartania, a személyeskedés kerüendő.
- A vitázók állva beszélnek.
- Az indokolatlan felolvasást két figyelmeztetés után a bírónak leléptetéssel kell büntetnie.
- A felszólalók - ha szükségét érzik - szólhatnak a bírókhöz.

2. A csapattagok

- A1 köszönti az ellenfelet, a bírót és a közönséget. Ismerteti a tétel címét és a definíciót, megadja csapata tételértelmezését és a kritériumot. Felvázolja a csapat érvrendszerét, megkezdli az érvek kifejtését, világossá teszi a csapat álláspontját. Válaszol T3 kérdéseire az arra kijelölt időben, valamint kérdezhet a második játékosától annak beszéde után.
- T1 köszönti az ellenfelet, a bírót és a közönséget. Állást foglal az állító csapat tételértelmezésével, kritériumával és definíciójával kapcsolatban. Negatív tételmondatot ad. Reagál az állító minden érvére, megkezdli a cáfolatot. Felvázolja csapata érvrendszerét. Válaszol A3 kérdéseire az arra kijelölt időben, valamint kérdezhet a második játékosától annak beszéde után.
- Az A1 és T1 játékos 6-6 percet beszélhet.
- A második játékosok ideje 5 perc, ezalatt szükség esetén felülvizsgálják a definíciót, cáfolnak, kifejtik érveiket, megerősítik, elmélyítik, illusztrálják álláspontjukat, kiemelik a lényegét, ha idejük engedi, összefoglalnak; külön kérdezési időben válaszolnak az első játékosok esetleges kérdéseire. Új érvet nem hozhatnak.
- A harmadik játékosok maximum 5 perc alatt cáfolnak, áttekintik a vita menetét, szembeállítják a két érvrendszert, kiemelik a fontosabb ütközési pontokat, nyomatékosítják álláspontjukat, összefoglalnak, új érveket ők sem hozhatnak; kérdéseket tehetnek fel az ellenfél csapat első tagjának az arra kijelölt időben.

3. A bírók

- A bírók feladata a jegyzetelés, a jegyzőkönyv kitöltése, a szabályok megtartása (leléptetés a bírók többségi szavazata alapján lehetséges).
- Kötelességük a vitára való felkészülés, a figyelem és az objektivitás.
- A bíró tárgyilagos kívülről, csak akkor szólhat közbe, ha valaki súlyosan megsérti a vita szabályait vagy vét a

sportszerűség, az udvariasság legelemibb szabályai ellen.

- A vita alatt a bírók csak különösen indokolt esetben, pl. leléptetésnél válhatnak szót egymással.

4. A közönség

- A vita nyilvános.
- A közönség hallgatólagos jelenlévő, a vita menetét nem zavarhatja.

5. Az időmérő

- Az időmérő a felszólalások és az időkéresek idejét méri.
- A játékos kérheti az időmérőt, hogy a játékidő lejártá előtt bizonyos idővel, illetve időkérekkor bizonyos idő elteltével figyelmeztesse őt.
- A vita tartalmi egységei

A TÉTELMONDAT

- A tételmondat egy probléma világos és két oldalról egyformán megközelíthető megfogalmazása, melyet a csapatok a vita előtt megkapnak.
- A negatív tételmondat a tételmondat logikai állítmányának tagadása.

A DEFINÍCIÓ

- A definíció a kulcsfogalmak meghatározása és a tétel globális értelmezése.
- A definíció a vita medrét jelöli ki, tehát nem érv, így az esetleges definíciós vita megnyerése önmagában még nem jelenti a vita megnyerését.
- Az állító csapat joga és kötelessége a definíció megadása, ha nem teszi meg, akkor ennek joga a tagadókra száll.
- Ha a tagadó csapat be tudja bizonyítani a definíció tarthatatlanságát, joga van azt kiegészíteni vagy ellendefiníciót állítani.
- A definíciós vita a tétel értelmezési módjának vitája.

A KRITÉRIUM

- A kritérium az a szűrő vagy pozitív érték, amelyre a vita épül. Olyan kritériumot kell választani, mely mindkét csapat számára elfogadható. A tagadó csapat nem köteles másik kritériumot állítani. A kritériumot tekintve irreleváns szempontokat és érveket el kell ejteni, ez a vita tárgyszerűségét szolgálja.

AZ ÉRVRENDSZER

- Az érrendszer egy csapat érveinek logikailag rendezett egésze, amelyet a definíció és a csapat stratégiája, taktikája határoz meg.
- Mindkét csapat felállítja a saját érrendszerét.

1. Az érv és az ellenérv (cáfolat)

- Az érv alátámasztott állítás.
- Az ellenérv egy érv alátámasztott tagadása.

2. Példák, adatok

- A példa az érv alátámasztására szolgál, önmagában nem érv.
- Az adatokat, statisztikákat és a szaktekintélyektől származó véleményeket hitelesíteni kell a forrás megjelölésével, esetleg (másolatban történő) bemutatásával.
- Az eredmény

A BÍRÓI DÖNTÉS

1. A vita eldöntése

- Döntetlen eredmény hivatalos mérkőzésen nem születhet. A döntést szóban és írásban is közölni és indokolni kell.
- A definícióhoz és a kritériumhoz kapcsolódó cáfolatlan - vagy csak részben cáfolt - érvek súlya alapján a bírók döntenek el, melyik csapat győzött. A döntésében fontos szerepet játszik aharmadik játékosok beszéde, amelybenkiemelik és megvilágítják a vita legfontosabb ütközési pontjait.
- A bíró egyedül, a jegyzetei, vagyis az elhangzottak alapján objektíven hozza meg döntését, tehát személyes meggyőződése és benyomása nem befolyásolhatja.

2. Az egyéni teljesítmény

Az egyéni pontszámot a bíró 0-tól 30 pontig adja a következő bontásban:

- 0-10 pont: tartalom (tárgyi tudás, felkészültség, lényeglátás);
- 0-10 pont: szerepkör betöltése (kötelességek, szabálymegtartás);
- 0-10 pont: forma (stílus, beszédtechnika, felépítettség, nyelvhelyesség).
- A közepes teljesítmény kategóriáinként 5-5 pont.
- Több versenyzőnek is lehet azonos pontszáma.
- Léleptetés esetén a szabálysértő tag 0 pontot kap, a korábban szereplők teljesítményüknek megfelelően értékelendők, a fel nem szólaltak pedig nem kapnak pontot.

- A rangsorszámot a bíró az egyéni pontszámok alapján 1-től 6-ig állapítja meg, de két azonos rangsorszám nem lehet.

3. Az óvás

- Óvás csak alaki hiba esetén lehetséges, egyéb esetben a mérkőzés eredménye nem változtatható meg, de észrevételt lehet tenni a versenybizottságnál.

AZ ÉRTÉKELÉS

1. Írásban

- A bírónak a jegyzőkönyv minden rovatát pontosan ki kell töltenie.
- A jegyzetelés a jegyzőkönyv hivatalos része.
- A jegyzőkönyv megtekinthető.
- A jegyzetet a bíró jelenlétében a mérkőzés után egy órán belül lehet megnézni.

2. Szóban

- A bíró minden esetben konstruktívan, a következő vitákhoz szakmai segítséget adva, pedagógiai célzattal értékeli.

A vita lezárása

- A bírók közlik az eredményt a csapatokkal.
- A bírók a jegyzőkönyvet és a jegyzetet haladéktalanul leadják a versenyirodában.

A szabályzatot szükség szerint módosítjuk a korcsoportok életkori sajátosságainak megfelelően.

1998. 08. 14.

Disputa Kör Egyesület Bölcsék Tanácsa

A DISPUTA VERSENYSZABÁLYZATA

A verseny meghirdetése

- Országos verseny meghirdetésére a Disputa Kör Egyesület vezetősége jogosult. n Az országos versenyt a megrendezés előtt két hónappal az egyesület vezetője hirdeti meg levélben.

A tételmondat megállapítása

- A tételmondatot a verseny meghirdetője írja ki legkésőbb a verseny előtt egy hónappal.

Jelentkezés

- Írásban kell jelentkezni a kiírt határidőig - csapatonként, bírónként. n A jelentkezés feltétele a disputa szabályainak ismerete és elfogadása, egyesületi tagság és a kiírás feltételeinek való megfelelés.

Korcsoportok

I. korcsoport: 4-6. osztály

II. korcsoport: 7-9. osztály

III. korcsoport: 10-12. osztály

IV. korcsoport: 12. osztály után *A korcsoportok felfelé átjárhatók.*

Szervezők

- A versenybizottság: a verseny meghirdetőjéből, a szervezők és a házigazdák képviselőiből, valamint a korcsoportvezetőkből áll.
- A korcsoportvezetőket a verseny meghirdetője bízza meg az adott versenyre.
- Korcsoportvezető a Disputa Kör Egyesület bármely bírói kártyával rendelkező tagja lehet.
- Feladata: a korcsoport mérkőzéseinek szervezése a Bölcsék Tanácsa által jóváhagyott rend szerint; abeérkezett jegyzőkönyvek alapján az eredmények összesítése, a bírók beosztása.

Panasz

Panasz esetén a versenybizottság vizsgálja az ügyet és dönt.

I. Állító 1-es: 6 perc	II. Tagadó 1-es: 6 perc	III. Állító 2-es: 5 perc	IV. Tagadó 2-es: 5 perc	V. Állító 3-as: 5 perc	VI. Tagadó 3-as: 5 perc
<ul style="list-style-type: none"> • egyetért a tételmondatokkal • definiálja a tételmondat kifejezéseit • megjelöli a célt vagy a kritériumot • felépíti az első látásra meggyőző érvrendszert: <ul style="list-style-type: none"> - első érv - második érv - harmadik érv • Végkövetkeztetés, az állítás tisztázása 	<ul style="list-style-type: none"> • tagadja a tételmondatot • egyetért a definícióval vagy alternatív definíciót ajánl • elfogadja a célt vagy alternatív célt ajánl • az állító szerkesztet követve össze-csap az állító minden érvével • elmondja a tagadó építő beszédet <ul style="list-style-type: none"> - első érv - második érv 	<ul style="list-style-type: none"> • megerősíti az állító álláspontot • megerősíti a definíciót, cáfolja a tagadó alternatív definícióját • visszaállítja a kritérium eredeti érvényét • a saját szerkesztet követve tovább-építi az állító érvrendszert: <ul style="list-style-type: none"> - új bizonyítékokat hoz - újra átveszi a korábbi bizonyítékok kritikus szempontjait - példákat, analógiákat hoz - kibővíti a meglévő érveket • cáfolja a tagadó építő érveket 	<ul style="list-style-type: none"> • tisztázza az alapvető különbségeket • ha az alternatív definíció mellett érvel, tovább magyarázza azt • alternatív cél mellett érvel, vagy alá-maszolja azt • az állító érvrendszert vizsgálva pontról pontra: <ul style="list-style-type: none"> - új bizonyítékokat hoz - az állító érvrendszer hibáit megmutatja - példákat, analógiákat hoz • megerősíti a tagadó építő érvrendszert és az eredeti érveket kibővíti 	<ul style="list-style-type: none"> • a vitát a döntő kérdések köré csoportosítja • újra elmagyarázza, miért az állító kritérium érvényesül • az állító érvrendszert követve: <ul style="list-style-type: none"> - a döntő érveket kiemeli a bírónak - az érv hatását, és hogy - hogyan vitte végig az egyes érveket az állító • Ne hagyjuk el ezeket az érveket. Méltogassuk és cáfoljuk őket! • Végző következtetés 	<ul style="list-style-type: none"> • a döntő kérdésekre hívja fel a bíró figyelmét • a definíciók koherenciájára reagál • mérlegeli az esetleges kritérium módosítását • az állító érvrendszerét követve: <ul style="list-style-type: none"> - mérlegeli a vita során elhangzott legfontosabb kérdéseket a bírónak - elmagyarázza a hatást - a vita minden lényeges érvével foglalkozik • Vigyük végig a tagadó érveket az esetleges támadások cáfolásával! • Végkövetkeztetés
„Készen állok a kérdésekre”	„Köszönöm, készen állok a kérdésekre.”	„Köszönöm, készen állok a kérdésekre.”	„Készen állok a kérdésekre.”		
T2-est kérdezi	A2-est kérdezi			T1-est kérdezi	A1-est kérdezi

NÉHÁNY TÉTELCÍM

Az ifjúság helyzete a családban és az iskolában

- A gyerek még nem tudja eldönteni, hogy neki mi a jó
- A világ a felnőttek ütemére működik
- A generációk között áthidalhatatlan kommunikációs szakadék van
- A gyerekek sokkal többet dolgoznak, mint a felnőttek
- Az intő nem fegyelmez
- Szabad tanárválasztást kellene biztosítani
- A magoláshoz nincs értelme
- Az iskola megöli az egyéniséget
- Csak a hasznos tudás értékes
- Néha nem ártana egy tanári pofon

Környezetvédelem

- A környezetvédők feleslegesen kongatják a vészharangot
- A technika tönkreteszi a világot
- A városközpontokból ki kellene tiltani az autókat
- A modern csomagolóeszközök több kárt okoznak, mint hasznot
- Jobb a kukacos alma

Barátság, szerelem

- Fiú és lány között lehet igazi barátság
- Felesleges a nagy romantikázás
- Barátságra manapság nincs idő
- A szeretethez alázat is kell
- A sok kapcsolat tekintélyt ad

Szenvedélybetegségek

- Aki szenvedélybeteg, maga tehet róla
- Engedélyezni kellene a könnyű drogok használatát
- A dohányzás magánügy
- A munkahelyeken meg kell tiltani a dohányzást
- Ki kell csapni az iskolából a kábítószereket
- Meg kell tanítani, hogyan igyunk

Társadalom, politika

- A szabadság és az egyenlőség nem létezhet együtt
- Az élet olyan, amilyené tesszük
- Az ember sorsa attól függ, hogy hová született
- Még mindig nincs női egyenjogúság
- A békéhez a fegyverkezés a legjobb út
- A hatalom korrumpál
- Engedélyezni kellene az eutanáziát
- A halálbüntetést újra be kellene vezetni
- A háborús bűnöket is meg kell bocsátani
- Butaság a koldusoknak pénzt adni
- A demokrácia veszélyes
- A média nem lehet független
- Jobb volt az élet a régi rendszerben
- Szüntessünk meg mindenféle személyi igazolványt!
- Az abortusz gyilkosság
- A szabadság mítosz
- Mindenkinek joga van a személyes meggyőződését tanítani
- Egy kis cenzúra nem árt
- Minden generáció rosszabb az előzőnél
- A ruha teszi az embert
- Az anyagiasság rabjai vagyunk
- Nem vagyunk szabadok

Televízió, video, olvasás

- A televízió megváltoztatja az emberek viselkedését
- Minél több csatorna, annál jobb
- Ha van tévé, tied a világ
- Jobb volt az élet tévé nélkül
- A televízió felszínesebb, mint a könyvek
- A tévé elsorvasztja a képzelőerőt
- A tévé agresszióra nevel
- A diszkó veszélyes szórakozás

Számítástechnika, Internet

- A számítógép függőséget okozhat
- A számítógép magányossá tesz
- Az Internet világpolgárrá tesz
- A számítógép titkos veszélyforrás
- Az Internet a gyerekek gonosz nevelője

Az állat és az ember kapcsolata

- Ne együnk húst!
- Tiltsuk be az állatokon való kísérletezést!
- Ne tartsunk a lakásban kutyát!
- Az állatkerteket meg kell szüntetni

A KARL POPPER DEBATE PROGRAM MAGYARORSZÁGI TANTERVE DISPUTÁZÓK KÉPZÉSÉRE

A tanterv célja a programba bekapcsolódó fiatalok fejlesztése disputa segítségével.

Ennek érdekében rendszeres foglalkozásokat, tanfolyamokat szervezünk, melyek során a résztvevőkkel elsajátítatjuk a disputatechnikákat, a sikeres vitázáshoz szükséges ismereteket. A gyakorlatok, játékok, viták és versenyek során a disputázók kellő jártasságot szereznek a nyilvános szereplésben. A dispután a magánélet és a közélet színterein való sikeres szereplésre tanítunk izgalmas, játékos formában.

Témakörök

A) Alapfogalmak

- a) A vita bemutatása (élőben vagy videón)
- b) Az alapvető célok tisztázása
- c) A szabályok ismertetése
- d) Játékos próbavita

B) A tételmondat

- a) A tételmondatnál szemben támasztott követelmények
- b) A jó tétel megfogalmazásának irányelvei
- c) Típusai
- d) Elemzése

C) A definíció (A tétel értelmezése)

- a) A fogalmak definiálásának fontossága
- b) A definíció mint szükséges korlát (miről szólhat és miről nem a vita)
- c) A definíció mint segítség az információgyűjtésben

D) Az érv

- a) Az érv fogalma
- b) Az érvek megszerkesztése
- c) Az érvelés módjai

E) Bizonyítékok

- a) Mit tekintünk bizonyítéknak?
- b) Információ gyűjtése, rendszerezése, szelektálása
- c) A bizonyítékok típusai
- d) A bizonyítékok etikája

F) Az állító érvrendszer

- a) Értelmezés: a definíció
- b) A tételmondat kulcsszavai
- c) A definíció követelményei
- d) A tétel indoklása
- e) A bizonyítás felelőssége, a vita alapja
- f) Az érvcsoportok
- g) Az átvezető elemek (átvezetés, következtetés)

G) Az érvrendszer felépítése. A kritérium

- a) A kritérium mint rendező elv
- b) A kritérium és a definíció viszonya
- c) Szempontok a kritérium alapján
- d) Az érvek és a kritérium viszonya

H) A tagadás

- a) A cáfolás irányelvei

- b) Az állító érvrendszer tagadása
- c) A negatív definíció
- d) A tagadó érvrendszer felépítése

I) Az okfejtés mint az állítás alátámasztásának folyamata

- a) A bizonyítás megalapozása
- b) Az érvek típusai
- c) Az érvelés hibái, a téves következtetések

J) A keresztkérdés

- a) Célja
- b) A hatékony kérdezés módszerei
- c) Stratégiák a válaszadók számára
- d) Viselkedési szabályok a kérdések és válaszok során

K) A játék menete. A beszélők kötelességei (Lásd: A disputaszabályzat vonatkozó részét)

L) A bíraskodás (Lásd: A disputaszabályzat vonatkozó részét)

- a) Mire figyel a bíró? A bíró munkájának segítése
- b) A bíró kötelességei
 - A vita és a beszélők értékelésének szempontjai
 - A döntés közzlése, indoklása
 - A jegyzőkönyv vezetése
- c) A bíraskodás gyakorlása

M) A program fejlesztése

- a) Értékelés, tapasztalatok
- b) A csapatkohézió erősítése
- c) A szükséges készségfejlesztő játékok, gyakorlatok kijelölése
- d) Továbbhaladási stratégiák
- e) Új fiatalok bevonása
- f) Az országos és a nemzetközi kapcsolatok ápolása

Minimális követelmények

- Az a vitázó, aki megfelel az alapfokú program elvárásainak, életkorának megfelelő szinten
- képes a csapatmunkában sikeresen együttműködni,
- ismeri és megtartja a disputa szabályait,
- megfelel a viselkedési normáknak,
- felismeri a tételmondatokban rejlő vitalehetőséget,
- képes a fogalmak meghatározására,
- segítséggel tud szakirodalmat használni,
- alapvető informatikai ismereteket szerez,
- tud rendszerezett jegyzetet készíteni,
- ennek alapján felépíti társaival a csapat stratégiáját,
- nem téveszti össze az érvet és a példát,
- érzékelhető fejlődést mutat a kifejező-és beszédkészségben,
- kritikusan gondolkodik.

A program oktatásának feltételei

Korcsoportok:

1. korcsoport: általános iskola 4-6. évfolyam

2. korcsoport: 7-9. évfolyam

3. korcsoport: 10-12. évfolyam

A disputát oktathatják:

Bárki, aki egy - a Disputa Kör Egyesület által szervezett - tanfolyamon részt vett.

Tárgyi feltételek:

Kézikönyv, oktatási segédletek, tanterem, szemléltető eszközök.

A program oktatásához szükséges minimális időkeret:

20 óra.

A KARL POPPER DEBATE PROGRAM MAGYARORSZÁGI TRÉNERKÉPZÉSÉNEK TANTERVE

A tanterv célja a programba bekapcsolódó tanárok és a programba bekapcsolódni kívánók felkészítése az önálló tréneri munkára.

Ennek érdekében tanfolyamokat szervezünk, melyek során a résztvevők elsajátítják a disputa tréneri munkához szükséges ismereteket, és a gyakorlatok során kellő jártasságot, készségeket szereznek a program önálló oktatásához.

A képzés anyaga, témakörei

A) A tételmondat

- a) A tételmondatnál szemben támasztott követelmények
- b) A jó tétel megfogalmazásának irányelvei
- c) Típusai
- d) Elemzése

B) A definíció (A tételmondat értelmezése)

- a) A fogalmak definiálásának fontossága
- b) A definíció mint szükséges korlát (miről szólhat és miről nem a vita)
- c) A definíció mint segítség az információgyűjtésben

C) Az érv

- a) Az érv fogalma
- b) Az érvek megszerkesztése
- c) Az érvelés módjai

D) Bizonyítékok

- a) Mit tekintünk bizonyítéknak?
- b) Információ gyűjtése, rendszerezése, szelektálása
- c) A bizonyítékok típusai
- d) A bizonyítékok etikája

E) Az állító érvrendszer

- a) Értelmezés, a definíció
- b) A tételmondat kulcsszavai
- c) A definíció követelményei

- d) A tétel indoklása
- e) A bizonyítás felelőssége, a vita alapja
- f) Az érvcsoportok
- g) Az átvezető elemek (átvezetés, következtetés)

F) Az érrendszer felépítése. A kritérium

- a) A kritérium fogalma, szerepe
- b) A kritérium kapcsolata a definícióval és az érrendszerrel

G) A tagadás

- a) A cáfolás irányelvei
- b) Az állító érrendszer tagadása
- c) A tagadó érrendszer felépítése

H) Az okfejtés mint az állítás alátámasztásának folyamata

- a) A bizonyítás megalapozása
- b) Az érvek típusai
- c) Az érvelés hibái, a téves következtetések

I) A keresztkérdés

- a) Célja
- b) A hatékony kérdezés módszerei
- c) Stratégiák a válaszadók számára
- d) Viselkedési szabályok a kérdések és válaszok során

J) A játék menete. A beszélők kötelességei (Lásd a disputaszabályzat vonatkozó részét)

K) A bíraskodás (Lásd a disputaszabályzat vonatkozó részét)

- a) A jó bíró tulajdonságai
- b) A bíró kötelességei
 - A döntés közlése, indoklása
 - A jegyzőkönyv vezetése
 - A vita és a beszélők értékelésének szempontjai

L) A program fejlesztése

- a) Tagtoborzás
- b) Segítség a szervezésben
- c) A szülők bevonása
- d) A csapatkohézió megteremtése és fenntartása
- e) Tanfolyamok tervezése, szervezése, lebonyolítása, metodikája
- f) Készségfejlesztő játékok, gyakorlatok
- g) A program új résztvevőinek felkészítése
- h) A verseny
 - Célja, tervezése, lebonyolítása
 - A versenybeosztás
 - A sorsolás alapelvei, sorsolási szisztémák
 - A verseny lebonyolításának dokumentumai: a bírói és csapatkártyák
 - A verseny feltételei

Minimális követelmények

A kiképzett tréner legyen képes önállóan megtervezni, megszervezni és megtartani egy disputa alapozó tanfolyamot.

A program oktatásának feltételei

A programot oktathatják:

A Karl Popper Disputa Program 1997. évi Nemzetközi Konferenciáján részt vett nemzeti trénercsoport tagjai: Bauerné Kramár Erzsébet Hunya Márta Jancsula Dezső Molnár Katalin Odrobina Zoltán Varga Lajos Závogyán Judit

A későbbiekben: a megjelölt feltételeket teljesített (pl. trénerképzésen részt vett) személyek.

Tárgyi feltételek:

Kézikönyv, oktatási segédletek, tanterem, szemléltető eszközök

A program oktatásához szükséges minimális időkeret:

20 óra (15 óra elmélet, 5 óra gyakorlat)

A program értékelése

A program értékelése több szinten történik.

(A felkészítők a résztvevőkkel a tanfolyam végén, a bírói testület és a Bölcsék Tanácsa pedig az országos rendezvények során.)

EGY MŰKÖDŐ TANTERV

Iskola: Fő téri Általános Iskola, Szarvas Tantárgy: DISPUTA (Kommunikáció) Óraszám: Évi 10 óra/évfolyam Évfolyam: 4.) 5.) 6.) 7.

4. évfolyam

Témakör: Ember, természet, állatvilág

(Állatvilág, állatvédelem; természetvédelem - talaj, levegő, víz)
Tételmondatok:

- Tiltsák be az állatokon való kísérletezést
- Az állatkertekre szükség van
- A természetvédelem az ember feladata

5. évfolyam

Témakör: Ünnepek tartalma, jelentősége

Tételmondatok:

- Az ünnepekre szükség van
- Az ünnepek változatossá teszik a hétköznapokat
- A kötelező ünnepi szokások a fejlődés gátjai
- Mindig igazat kell mondani

6. évfolyam

Témakör: Önismeret, énkép

Tételmondatok:

- Jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké
- Unalmas dolog jó gyerekeknek lenni

7. évfolyam

Témakör: Környezetvédelem

Tételmondatok:

- Helyes a természetbe beavatkozni
- A környezetvédelem luxus
- A föld veszélyben van

HASZNOS CÍMEK

Disputa Kör Egyesület • Jancsula Dezső, elnök 7636 Pécs, Gadó u. 17. I/4. Tel./Fax: 06-72-447-171 e-mail: disputa@mail.matav.hu

Pécsi régió • Jancsuláné Bernáth Ildikó, régióvezető 7636 Pécs, Gadó u. 17. I/4. Tel./Fax: 06-72-439-431 e-mail: disputa@mail.mata.v.hu

Budapesti régió • Kelecsényi László, régióvezető 1191 Budapest, Ady Endre utca 50. III. em. 7. tel.: 378-3668

Szarvasi régió • Závogyán Judit, régióvezető 5540 Szarvas, Malom utca 11/4. Tel./Fax: 06-66-214-538

Debreceni régió • Bauerné Kramár Erzsébet, régióvezető 4031 Debrecen, Széchenyi u. 82. fszt. 3. Tel.: 06-30-9 681-628, 06-52-450-964 e-mail: ekramar@mechwart.hu

Disputa a felsőoktatásban Pécs

e-mail: disputa@sophia.jpte.hu Internet: <http://sophia.jpte.hu/disputa/>

Debrecen

Internet: <http://dragon.klte.hu/~putza/debate>

Angol program Molnár Katalin, szekcióvezető 7632 Pécs, Aidinger utca 15. tel.: 06-72-443-603 e-mail: molnar@mail.ank.sulinet.hu

Disputa az Interneten

magyar WEB-oldal: <http://www.tancsics.mvkkvar.hu/tanardiak/disputa/disputa.html>

amerikai WEB-oldal: <http://www.soros.org/debate/>

Soros Alapítvány • Szalay Klára, programfelelős 1023 Budapest, Bolyai utca 14. Postacím: 1525 Budapest, Pf: 34 Telefon: 315-0303, Telefax: 315-0201 Információ: 315-0315 e-mail: info@soros.hu , Internet: <http://www.soros.hu/>

A PROGRAMBAN RÉSZT VEVŐ TANÁROK, FELKÉSZÍTŐK, BÍRÓK

Abuczki Péter - Arató Balázs - Baginé Oláh Ildikó - Baka Júlia - Bakóné Aradi Éva - Bakonszegi Zsuzsa - Balázs Péter - Balog Istvánné - Balohgné Juhász Valéria - Bara Zsuzsa - Bárány Attila - Barkóczi Barbara - Barlai Róbertné - Bartók Szilárd - Bauerné dr. Kramár Erzsébet - Béla Ágota Benke Ingrid - Béres Eszter - Bogáti Bea - Böhm József - Brunáczki Ede - Budaváriné Béres Erzsébet - Czugler Viktória - Csenkeiné Madarász Csilla - Cserhádi Ferenc Attila - Cservák Csaba - Csirke Balázs - Csirke Péter Deák András - Deák Tamás - Dede Ágnes - Demecsne Madarász Edit Dér Judit - Dévényi Mihályné - Dobos Armand - Domszalai Edit - Dömsödy Andrea - Dúzs Márta - Egri Judit - Erdei Péter - Fábán György - Fehér Barbara - Fereczfi Julianna - Fésűné Bálint Gizella - File Gergely - Fontányi Eszter - Földvári Tamás - Frank Édua - Galuska Szabolcs - Gerencsér Katalin - Gergely Csilla - Gólent András - Gutenkunst Dóra - Guzsvány Éva - Hajas Zsuzsa - Hegedűs Bernadett - Herczeg Balázs - Holicsek Szilvia Horváth László - Hunya Márta - Jancsula Dezső - Jancsuláné Bernáth Ildikó - Jankovich Dóra - Juhász Éva - Juhász István - Juhász Péter - Juhász Zsolt - Jurida Petra Natália - Kajdi Marianna - Kajtár Béla - Kálmánfi Gábor - Kasnyik Magdolna - Kelecsényi László - Kertész Noémi - Kiss László - Koletity Szabolcs - Koncz István - Kotán Attila - Kovács Zoltán - Kötelesné Horváth Györgyi - Kulcsár Péter - Lovász Erzsébet - Mákos József Márku Szabolcs György - Marosi Zoltán - Mátész István - Mezei Alexandra - Mezei Dávid - Mezei József - Moczok Sándor - Molnár Béla - Molnár Dániel - Molnár Katalin - Molnárné Tóth Katalin - Muity Klára - Nagy Edina - Nagy Istvánné - Nagy Márta - Nagy Tamás - Nagy Tünde - Nagy Zoltán - Nahaj Viktor - Nemes Ágnes - Németh Krisztián - Odobina Zoltán - Oláhné Gergely Mária - Pálincás Judit - Pandur Zsanett - Papp Zsuzsanna - Pecsenye Éva - Pécsváradiné Tóth Anikó - Petneházi Andrea Petőné Rák Katalin - Porkoláb Tamás - Pornóiné Orosz Éva - Pórszász Réka - Pozsonyi Andrea - Prokop Magdolna - Putz Ákos - Rák Szilvia Rakovszky Szabolcs - Rapp Katalin - Rem Krisztián - Ress Mária - Sáfrány Katalin - Sajgó Beáta - Salamon Krisztina - Samu Zsuzsanna - Sándor Márta - Schmelcz Józsefné - Sebők Attila - Simonfay Krisztina - Sipos László - Solymosi Tamás - Somogyi Viola - Sotkó Krisztina - Steen Patricia Steierlein Herman - Szabó László - Szacsuri Gábor - Szalay Klára - Szamadóné Bíró Alice - Szanics Enikő - Szatmáriné Gál Márta - Száva Eszter Szigeti Péter - Szilvássy Roland - Szujkó Margit - Takács Rita - Tamási Gergely - Tigyi István - Törökne Leposa Ilona - Ujlaky István - Ungvári Márton - Varga Eszter - Varga Lajos - Varga Mária - Varga Péter - Varga Zsolt - Varró Zsuzsanna - Verebély Dávid - Vermes Ágnes - Werni Attila - Wirth Balázs Nándor - Zábó Csilla - Zakar Erika - Závogyán Judit - Zempléniné Kertész Zsuzsanna - Zilahy Nóra - Zobolyák Péter - Zsebik Zsuzsa

Disputa Kör Egyesület

Mellékletek

1. melléklet

A szarvasi Fő téri Általános Iskola disputa tantervéhez tartozó tanmenetek
(készítette: Závogyán Judit)

4. évfolyam DISPUTA TANMENET (évi 10 óra)

Óra-szám	Tananyag	Téma	Feladatok	Beszédfejlesztő kommunikációs gyakorlatok, játékok	Eszköz
			Mi kell a disputához? ● 2 csapat	Ismerkedés, memóriajáték	

1.	Kommunikáció alapjai, fogalmak tisztázása	Mi a disputa? Hol használjuk?	<ul style="list-style-type: none"> • közös nyelv • téma (tételmondat) • érvek • példák, bizonyítékok 	Én látok és beszélek, te rajzolsz <i>Szituációs játék</i> Pl. Jó jegyet viszek haza	tábla, cer
2.	Bemutató vita videón	Tiltsák be az állatokon való kísérletezést	<ul style="list-style-type: none"> • a vita menete • a beszélők kötelességei • bemutatkozás • köszöntés 	<i>Szituációs játék</i> Pl. ugyanazzal a játékkal szeretnék játszani, amivel már más játszik	video
3.	Definíció jegyzetelés	Állatvilág, állatvédelem. Az állatkertekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • Magyar értelmező kéziszótár használata • állatkert - szükség van • jegyzeteléskor a lényeg kiemelése • kulcsszavak megkeresése 	<i>Definíciós játék</i> Vendég a Marsról	szók Ma értel kézi
4.	Illemszabályok betartása a beszélgetés és vita során	Szükségünk van a természetre	<ul style="list-style-type: none"> • hangerő • hangsúly • figyelem • fegyelem • távolságtartás • bizalmaskodás • gesztus • mimika 	<i>Szituációs játék</i> Mondd utánam	Ma értel kézi
5.	Ötletbörze (Brainstorming)	Az állatkertekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • állító érvek gyűjtése, 20-25 ötlet • érvek rendezése, magyarázata. • élmények, ismeretek • megbeszélése 	<i>Állító játék</i>	tá
6.	Érvek gyűjtése Ötletbörze (Brainstorming)	Érvek gyűjtése Ötletbörze (Brainstorming)	<ul style="list-style-type: none"> • tagadó érvek gyűjtése • érvek rendezése, csoportosítása 	<i>Tagadó játék</i> Az állítmány tagadása	tá
7.	Érvek rendezése	<i>Állítás:</i> Az állatkertekre szükség van <i>Tagadás:</i> Az állatkertekre nincs szükség	<ul style="list-style-type: none"> • tételmondat • álláspont • megállapítás • magyarázat • alátámasztás • következtetés 	Szókimondás tilos	bírói
8.	Bizonyítás, alátámasztás Kereszkérdések	Állatvédelmi Törvények Kihaló fajok	<ul style="list-style-type: none"> • bizonyítékok keresése • könyvtárhasználat • forrásmegjelölés 	Szótárban szavak keresése időre	kön folyó újság törvé
9.	Cáfolás Bíraskodás	Az állatkertekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • állítás - cáfolás • tagadás - cáfolás • jegyzetelés 	Lényegkiemelés, jegyzetelés Meselánc (az előző állítás cáfolása)	ma
10.	Rövidített versenyvita bíraskodással	<i>Állítás:</i> Az állatkertekre szükség van <i>Tagadás:</i> Az állatkertekre nincs szükség	<ul style="list-style-type: none"> • jegyzetelés • értékelés, • csapat, egyéni 	DISPUTA	bírói

5. évfolyam DISPUTA TANMENET (évi 10 óra)

Óra — szám	Tananyag	Téma	Feladatok	Beszédfejlesztő kommunikációs gyakorlatok, játékok	Eszközök
1.	Ismétlés	Disputás alapelvek	Mi kell a disputázáshoz? <ul style="list-style-type: none"> • vitázz, hogy tanulj • törekedj becsületességre • vitázz tisztelettel 	Én mint tárgy	szó
2.	A disputa szabályai	Családi ünnepek	<ul style="list-style-type: none"> • résztvevők, a verseny körülményei • formai követelmények • értékelés • vita menete • magatartásformák 	<i>Szituációs játék</i> Pl. - névnap - születésnap - karácsony - Valentin-nap	t
3.	Tételmondatválasztás	Ünnepekre szükség van Az ünnepek változatossá teszik a hétköznapiakat (szokások) A kötelező ünnepi szokások a fejlődés gátjai	Tételmondat: <ul style="list-style-type: none"> • típusai • elemzése • vitathatósága 	Spontán vita	fólia,
4.	Ötletbörze (Brainstorming) az állító érvekhez és tagadó érvekhez	Az ünnepekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • jegyzetelés • lényegkiemelés • indoklás 	Szókimondás tilos	szó
5.	Definíció Állító érvrendszer kialakítása	Az ünnepekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • szempontok alapján csoportosítás • fontossági sorrend megállapítása • példák, bizonyítékok 	<i>Szituációs játék</i> Pl. virágatadás	<i>M</i> <i>ért</i> <i>kézi</i> virág,
6.	Tagadó érvrendszer kidolgozása	Az ünnepekre nincs szükség	<ul style="list-style-type: none"> • szempontok kialakítása • érvek csoportosítása 	Memóriajáték	t
7.	Cáfolás, példák, bizonyítékok	<i>Állítás:</i> Az ünnepekre szükség van <i>Tagadás:</i> Az ünnepekre nincs szükség	<ul style="list-style-type: none"> • világos nyelvhasználat • rövid cáfolás • források megjelölése • jegyzetelés 	Memóriajáték	t
8.	Keresztkérdések célja	Az ünnepekre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> • az ellenfél érveinek tisztázása • kritikus állásfoglalás • rámutatás az ellenfél hibáira 	Fekete-fehér, igen-nem	t
9.	Stílus és előadásmód	Tiszteletadás a család	<ul style="list-style-type: none"> • tekintettartás • tempó, szünet 	<i>Szituációs játék</i> Pl. A	szó

	Bíraskodás	tagjainak	<ul style="list-style-type: none"> • idegesség 	nagyapa mindent tud	
10.	Rövidített vita	<i>Állítás:</i> Az ünnepekre szükség van <i>Tagadás:</i> Az ünnepekre nincs szükség	<ul style="list-style-type: none"> • szereplőkből adódó feladatok megoldása • jegyzetelés • bíraskodás 	Önálló véleménynyilvánítás	bíró

6. évfolyam DISPUTA TANMENET (évi 10 óra)

Óra-szám	Tananyag	Téma	Feladatok	Beszédfejlesztő kommunikációs gyakorlatok, játékok	E
1.	Ismétlés	Ki vagyok én	<ul style="list-style-type: none"> • külső tulajdonságok • belső tulajdonságok 	Összehasonlítás; olyan, mint játék	s
2.	Vélemények ütközése	Tekintély Korunk bálványai, példakép	<ul style="list-style-type: none"> • érvek típusai • tényeken alapuló érvek 	Vélemény Ellenvélemény	
3.	Érvelési típusok	A gyermekkor előnyei - hátrányai Generációs problémák	<ul style="list-style-type: none"> • megfigyelésen alapuló érvek 	Spontán vita	
4.	Érvelési típusok	Embertípusok Az emberek közötti különbségek: - bőr színe - kultúrája - anyagi	<ul style="list-style-type: none"> • ok-okozati összefüggések 	Spontán vita	
5.	Érvelés Kérdések	Öröklött és szerzett tulajdonságok szerepe	<ul style="list-style-type: none"> • érvelés hiteles forrás alapján 	Történetek befejezése	
6.	Viselkedési szabályok a vita során	Unalmas dolog jó gyerekek lenni	<ul style="list-style-type: none"> • köszöntés • bemutatkozás • higgadság • csapatmunka • sportszerűség 	Szituációs játék	
7.	Definíció Ötletbörze (Brainstorming)	Jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké	<ul style="list-style-type: none"> • megállapítás • magyarázat • értelmezés • alátámasztás • következtetés 	<i>Magyar értelmező kéziszótár</i>	ír
8.	Ötletbörze (Brainstorming)	Nem jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké	<ul style="list-style-type: none"> • gyors reagálás • cáfolás 	Spontán vita <i>Szituációs játék</i>	
9.	Állító érvrendszer Tagadó	<i>Állítás:</i> Jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké <i>Tagadás:</i> Nem jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké	<ul style="list-style-type: none"> • állító és tagadó érvrendszer kidolgozása • cáfolás 	<i>Szituációs játék</i>	
10.	Teljes idejű vita	<i>Állítás:</i> Jobb a gyerekek élete, mint a felnőtteké	<ul style="list-style-type: none"> • vitatechnikák • vitataktika • bíraskodás 	DISPUTA Önértékelés Bírói értékelés	

7. évfolyam DISPUTA TANMENET (évi 10 óra)

Óra-szám	Tananyag	Téma	Feladatok	Beszédfejlesztő kommunikációs	Eszköz
----------	----------	------	-----------	-------------------------------	--------

				gyakorlatok, játékok	
1.	Ismétlés	Környezetvédelemre szükség van	<ul style="list-style-type: none"> vita menete tételmondat érvek példák disputa szabályai 	Én beszélek, te mutogatsz, ők kérdeznek	tábla, í
2.	Ötletbörze (Brainstorming)	Levegő, föld, víz szennyezettsége	<ul style="list-style-type: none"> csoportos anyaggyűjtés érvek rendszerezése 	Spontán vita	kön cik folyó
3.	Anyaggyűjtés Érvék rendszerezése	Globális felmelegedés Üvegházhatás	<ul style="list-style-type: none"> érvek gyűjtése, rendszerezése (csoportmunka) 	Spontán vita	kön újság
4.	Anyaggyűjtés Információk gyűjtése	Szemét és mérgező anyagok gyűjtésének fontossága	<ul style="list-style-type: none"> érvelés cáfolás (csoportmunka) 	Spontán vita	kön tanulm
5.	Ötletbörze Anyaggyűjtés a könyvtárban	A savas eső tönkreteszi az erdőket, és a műemlékeket	<ul style="list-style-type: none"> érvelés cáfolás villámkérdések 	Spontán vita	tanulm kön újsa
6.	Definíció Állító és tagadó érvék gyűjtése	<i>Állítás:</i> A környezetvédelem luxus <i>Tagadás:</i> A környezetvédelem nem luxus	<ul style="list-style-type: none"> érvek súlypontozása csoportosítása 	Rokon értelmű szavak gyűjtése	<i>Ma érte kézis</i>
7.	Cáfolás Bizonyíték Példák gyűjtése	A környezetvédelem luxus	<ul style="list-style-type: none"> idézetek, példák, bizonyítékok gyűjtése adatok feltárása 	Memoriter játék	kön törve kuta
8.	Rövidített vita	A környezetvédelem luxus	<ul style="list-style-type: none"> jegyzetelés értékelés javítás 	Önálló véleményalkotás	bíró
9.	Teljes idejű vita	Helyes a természetbe beavatkozni	<ul style="list-style-type: none"> definíciós vita definíció kiegészítése 	Bíraskodás szabályai	bíró
10.	Teljes idejű vita	A föld veszélyben van	<ul style="list-style-type: none"> érvek típusai kérdések felhasználása 	DISPUTA Önálló értékelés	bíró

2. melléklet

Kommunikációs játékok a disputa oktatásában

Ismerkedési játék

Cél: feszültségoldás, odafigyelés egymásra, figyelem-összpontosítás (10 éves kortól).

Szervezés: szimpátia alapján válasszanak párt maguknak a gyerekek. Álljanak, vagy üljenek le egymással szemben.

Feladat: egyikük meséljen magáról egy percre, pl. hol él, milyen házában. Van-e testvére, milyen családban él, mi a kedvenc időtöltése stb. A társ érdeklődve figyel. Az idő leteltével szerepcseré következik.

Bővített feladat

6-8 fős csoportokban a társ mutassa be beszélgetőpartnerét 1. szám első személyben. Közben tegye a vállára a kezét. (Ha kimaradt valamilyen fontos információ, hozzáfűzheti az, akiről mesélnek.)

Fontos, hogy a beszélgetésre adott időt mindig az életkornak megfelelően válasszuk meg. Ha valakinek nem jut pár, a foglalkozásvezető álljon be.

Tér: terem.

Létszám: 30-38 fő.

Bizalomjátékok

1. Vak kígyó

Cél: személyiségfejlesztés, önfeltárás (9 éves kortól).

Szervezés: tízfős csoportokban oszlopokat állítunk össze a terem vagy tér különböző helyein, kilenc gyerek szemét bekötjük, csak a tizedik lát. A teret akadályokkal, székekkel, padokkal rendezzük be.

Feladat: a tizedik játékosnak kézmozdulatokkal kell irányítania a vak kígyót, úgy, hogy ne ütközzön más kígyókkal, és kikerülje az akadályokat. A többi játékos átadja egymásnak a hátulról kapott jeleket.

Kellékek: kendők a csoport létszámának megfelelően.

Tér: terem.

Létszám: 30-100 fő.

2. Faljáték

Cél: az önbizalom növelése (10 éves kortól).

Szervezés: a gyerekek párokban felállnak a faltól kb. 10 m-re húzott vonal mögött. Megállapodnak a szereposztásban: az egyik az irányító, a másik az irányított. Az irányított beköti a szemét egy kendővel.

Feladat: az irányító a háttérből szavakkal vezeti az irányítottat, aki a szavak alapján eljut a falhoz, majd szerepcseré.

Fontos, hogy a fal előtt álljanak meg, ne ütközzönek bele, s ne legyenek túl nagy távolságra tőle.

Kellékek: kendő, kréta.

Tér: terem.

Létszám: kötetlen.

Szókincsbővítő játékok

1. Én látok és beszélek, te rajzolsz

Cél: a pontos, konkrét fogalmazás (10 éves kortól).

Szervezés: a gyerekek párokat alkotnak, előre megbeszélik a szerepeket. (Az egyik lát és beszél, a másik rajzol.) A párok egymásnak háttal állva, szétszórta helyezkednek el a teremben. A látó, beszélő ember a táblával, írásvetítővel szemben. A másik játékos kezében ceruza és papír.

Ha mindenki elhelyezkedett, a játékvezető megmutat egy előre elkészített rajzot, melyeken formák láthatók.

Feladat: aki a rajzot látja, a társa fülébe súgva megfogalmazza, mit lát: milyen a formája, mekkora, hol helyezkedik el. A másik ennek alapján rajzol. Max. két percig játszunk, a végén összehasonlítjuk a rajzot az eredetivel, és a gyerekek páronként megbeszélik, mi hogyan sikerült, majd szerepcseré következik.

Fontos, hogy a rajzok a csoport életkorának megfelelőek legyenek.

Kellékek: papír, toll, tábla vagy írásvetítő.

Tér: terem.

Létszám: 10-től.

2. Mondd másképp!

Cél: rokon értelmű szavak gyűjtése (10 éves kortól).

Szervezés: a tanulók párokat alkotnak, egymással szemben helyezkednek el. Szókártyát húznak.

Feladat: a szókártyán szereplő szót felolvasva a pár tagjai felváltva rokon értelmű szavakat mondanak. A játék győztese az, aki utoljára szólalt meg.

Fontos, hogy a szavakat az életkornak megfelelően válasszuk ki.

Kellékek: szókártya.

Tér: terem.

Létszám: 20-30 fő.

3. Vendég a Marsról

Cél: szavak definiálása, pontos fogalmazás (6-10 éves korig).

Szervezés: a Marsról érkezett gyerekek kis csoportokban (4-6 fő) állnak egy asztal körül, ahol tárgyak vannak. A földön élő ember ül egy széken az asztal mellett, de nem éri el a tárgyakat.

Feladat: a földi ember szeretné, ha a marslakók odanyújtanák neki pl. a tollat, de mivel ők nem ismerik a szót, csak úgy tudja megértetni velük, mit szeretne, ha körülírja a jellemző tulajdonságait, pl. anyagát, formáját, alakját. Ha a marslakók megtalálják a tárgyat, kimondhatják a nevét, hogy az idegenek is megtanulják. A játékot szerepcserével folytatjuk.

Fontos, hogy az összeválogatott tárgyak ne sokban különbözzenek egymástól, hogy minél nehezebb legyen a körülírás.

Kellékek: kb. 20-40 db tárgy.

Tér: terem.

Létszám: 20-30 fő.

Hangsúlyjáték

Mondd utánam!

Cél: a hangsúly és a hangszín gyakorlása (9 éves kortól).

Szervezés: a tanulók párokat alkotnak, szókétyán egyikük húz egy mondatot. Egymással szemben állva vagy ülve helyezkednek el.

Feladat: a párok egyik tagja felolvassa a mondatot. A hangsúlyt az első szóra helyezi. A társa ugyanilyen hangsúllyal tagadja ezt a mondatot. Ezután újabb és újabb szavakra helyezzük a hangsúlyt.

Fontos, hogy a példák eleinte egyszerűek legyenek.

Kellék: szókétya.

Tér: terem.

Létszám: 20-30 fő.

Definíciós játékok

1. Definíció

Cél: szavak értelmezése (10-12 éves korig).

Szervezés: a csoport tagjai szimpátia alapján párt választanak, és leülnek egymás mellé a terem bármely részében.

Feladat: egyikük kitalál egy szót, amit anélkül, hogy kimondaná, körülír a társának. A másik fél az Értelmező kéziszótarból kikeresi a feltételezett szót, és megkérdezi, hogy talált-e. Ha igen, felolvassa a szó értelmezését is, majd megbeszéli az elhangzott és felolvasott értelmezés különbségeit. A játékot szerepcserével folytatják. Ha nem sikerült a szót felismerni, ismét az egyes játékos találat ki új szót.

Fontos, hogy a párok 2-3 szó után váltsanak partnert. A játékot csak addig szabad ismételni, amíg a gyerekek élvezik.

Kellékek: páronként egy Értelmező kéziszótar.

Tér: terem.

Létszám: kötetlen.

2. Szókimondás tilos

Cél: szavak értelmezése (10-12 év).

Szervezés: a csoport tagjai ülnek. Papír, toll van előttük. A vezetőtől mindenki húz egy szókétyát, amit nem mutathat meg senkinek. Az előtte lévő papírt beszámozza a csoport létszámának megfelelően, függőlegesen.

Feladat: önként, egymás után a gyerekek elmondják, hogy a kapott szókétyán lévő szó mit takar, de úgy, hogy a szót nem mondhatják ki. A hallgatónak ki kell találniuk és le kell írniuk a papírra a megszólalás sorrendjében.

Fontos, hogy csak az beszélhet, aki ismerteti a szót. Ha tíznél több gyerek van, kiscsoportokban dolgozzunk.

Kellékek: szókétya, papír, toll.

Létszám: 10-30 fő.

Állító játék

Állítás

Cél: mondatalkotás, az állítmány keresése (9-10 éves korban).

Szervezés: a csoport minden tagja kap egy kicsi öntapadós cédulát.

Feladat: mindenki írjon 3 olyan tulajdonságot magáról, amit szívesen elárul a csoport tagjainak. A cédulát ragassza fel a mellkasára. Ha mindenki készen van, felállnak, sétálnak, és minden találkozás alkalmával a szembejövő szavaival fogalmaznak egy-egy mondatot. Minél több emberrel találkozzanak, sokat beszéljenek. (Pl. okos: Nagy Emese okos gyerek.)

Játékidő: 4-5 perc.

Kellékek: öntapadós papír, toll.
Létszám: 10-20 fő.

Tagadó játék

Tagadás

Cél: a mondat negatív értelmezése (9-12 éves korig).

Szervezés: a csoport minden tagja kap egy öntapadós papírt.

Feladat: mindenki ír három állítást a kedvenc állatáról. A cédulát felragasztja a mellkasára. Ha mindenki készen van, kótetlenül sétálnak a teremben, és minden találkozás alkalmával tagadják az állítást. (Pl. Bodri házőrző kutya - Bodri nem házőrző kutya.) Ha ez jól megy, ugyanezt az állítást bővítjük, és így tagadjuk.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy ha nem az állítást tagadjuk, megváltozik a mondat értelme. (Pl. Bodri a legjobb házőrző kutya - Bodri nem a legjobb házőrző kutya. Nem Bodri a legjobb házőrző kutya.)

Fontos, hogy mindig az állítást kell tagadni.

Kellékek: öntapadós papír, toll.
Létszám: 10-30 fő.

Összeállította: Závogyán Judit

3. melléklet

Disputa előtt - feladatok a kritikai gondolkodás tanítására

BEVEZETÉS

A disputázás hatékony módja a kritikai gondolkodás és megnyilatkozás fejlesztésének. Legnagyobb hasznát azok veszik, akik e tevékenység során megtanulják felfedezni a témákban rejlő ellentmondást, védhető álláspontot alakítanak ki, olyan bizonyítékok után kutatnak, melyekkel alátámaszthatják álláspontjukat; ugyanakkor figyelmet szentelnek az ellenérveknek, és megpróbálnak (a másik fejével gondolkodva) választ találni azokra. Más szavakkal: az a disputázás igazi haszna, hogy a diákok megtanulnak önállóan gondolkodni.

Az itt következő stratégiákat a disputacapatok felkészítői használhatják, hogy bátorítsák a disputázókat az ellentmondások felfedezésére, az érvek kritikus vizsgálatára és arra, hogy kialakítsák saját érveiket, ugyanakkor figyeljenek, hallgassanak kritikusán, és így is reagáljanak mások érveire.

Az itt bemutatott módszerek a disputa oktatásának különböző fázisaiban használhatók. Adisputára való felkészülés folyamatát a következőképp osztottuk fel:

A téma megközelítése

Itt a disputázók ismereteket szereznek a témával kapcsolatban, megvizsgálják a lehetséges vitapontokat, megismerkednek a szakkifejezésekkel.

Kutatás

A disputázók olvasással gyűjtenek információt a témáról, és áttekintik azokat a társadalmi és egyéb vitákat, amelyek ezzel kapcsolatban már felmerültek.

Készülés a disputára

A disputázók ekkor gyakorolják az érvek megformálását, megkérdőjelezését és az érvekre való reakciót.

Disputázás

(Ezt a témát itt nem érintjük.)

Elmélkedés a vitáról, a vita kiterjesztése

A disputázók áttekintik a vita során felmerült érveket és ellenérveket. Újrajátszhatják a vitát, hogy új ötleteiket és új stratégiájukat kipróbálják. Megfontolhatják azt is, mi minden merült fel, milyen megvilágításba került a téma a disputa során.

A felhasználók figyelmébe: Az alábbi feladatokat az 1998 nyarán Bulgáriában, Borovetsben tartott disputakonferencia és nemzetközi disputatábor alkalmából állították össze a szerzők a disputa-felkészítők számára. Munkájukat nem könyvnek szánták. Ezért az anyag szerkesztetlensége megkövetelte, hogy a szó szerinti fordítás helyett néhány helyen kissé átfogalmazzam az eredetét. Az is nehézségeket jelemtett, hogy a feladatok összeállítói nem ismerik a disputa terminológiáját. A kézirat fordítását kiegészítettem a konferencián bemutatott gyakorlatok leírásával.

ELSŐ SZAKASZ: A TÉMA MEGKÖZELÍTÉSE

Az első szakasz célja az, hogy a diákok felfedezzék személyes kapcsolatukat azzal a témával, amelyet a tételmondat érint; megkérdezzék maguktól, mit is jelent számukra ez a téma; megvizsgálják az érintett fogalmak tartalmát; feltegyék a kérdést, valójában mit is lehet vitatni. A feladatok célja ebben a fázisban az, hogy felkeltsék a diákok érdeklődését és kíváncsiságát a témával kapcsolatban; kapcsolatot teremtsenek a tanulók meglévő tudása és a témában rejlő kérdések között; felkészítsék a diákokat a szükséges információk megszerzésére.

1. A téma bemutatása

Bevezető előadás

A bevezető előadás egy rövid, 3-5 perces beszéd, nem a téma teljes megvilágítása. Csak annyi előzetes információt ad a vitázóknak, amennyi ahhoz szükséges, hogy kérdéseket tehessenek fel, és önálló nyomozásba foghassanak. Formája lehet egy történet, esettanulmány vagy rövid magyarázat.

Egyedül, kettesben, együtt

Az "Egyedül, kettesben, együtt" gyors, kooperatív tanulási tevékenység, amely lehetővé teszi, hogy a diákok elgondolkodjanak a témán, és párjuk segítségével megformálják véleményüket. A tanár előre megfogalmaz néhány - többnyire nyitott végű - kérdést. A kisebbségi kultúrákkal kapcsolatos téma esetében pl. ilyeneket: "Képzeld el, hogy egy idegen országban utazol. Valaki megkérdezi, hová való vagy, és megkér, hogy említs két példát néped kulturális örökségéből. Mit mondanál?" A tanár arra kéri a diákokat, röviden írják le válaszukat. Ezután a diákok párokat alkotnak, s elmondják egymásnak, amit írtak, majd megpróbálnak megegyezni egy olyan válaszban, ami magában foglalja mindkettejük ötleteit. Végül a tanár felszólít két-három tanulót, akik harminc másodpercet kapnak, hogy összefoglalják azt, amiről beszélgettek.

Érdeklődéskeltő előadás

Ez az előadási forma akkor használható, amikor a tanár vagy a felkészítő egy adott témát előadás formájában kíván ismertetni, ám szeretné fenntartani a diákok érdeklődését, aktivitását.

Előkészítő fázis

A foglalkozás elején a tanár olyan feladatot ad a diákoknak, mely a résztvevők figyelmét a vizsgálandó témára irányítja. A tanárnak ezzel két célja van: egyrészt arra ösztönzi a diákokat, hogy felmérjék a témával kapcsolatos előzetes tudásukat, másrészt arra, hogy olyan kérdéseket fogalmazzanak meg, melyek az előadás során tisztázódnak. A tanár

1. megkérheti az osztályt, hogy írjon le mindent öt percen belül a témáról (lehet ez pusztán felsorolás is), ez felméri a témával kapcsolatos meglévő ismereteket;
2. feltehet egy olyan kérdést, melyet a résztvevőknek párokban kell megvitatniuk.

Ha az idő megengedi, célszerű időnként megkérni egy-egy önként vállalkozó párt, hogy válaszoljanak mindenki előtt a feltett kérdésre, felírhatják a táblára néhány ötletüket, hogy az egész osztály láthassa őket az előadás folyamán.

Kiselőadás

A tanár nem több mint húsz percig beszél. Szándékos ez az időkorlát, hiszen a tanulók figyelmét vizsgáló kutatások szerint a figyelem drasztikusan csökken 15-20 perc után. Ha a résztvevők nagyon sok gondolatot szeretnének lejegyezni, különösen ha nem gyakorlottak a jegyzetelésben, az előadás tempója legyen viszonylag lassú.

Egyedül, kettesben, együtt (4-5 perc)

A tanár feltesz egy kérdést az osztálynak, amely az előadásnak arra a részére vonatkozik, amit a tanulók az előbb hallottak. Mindenki megfogalmazza a válaszát, majd megosztja partnerével, és figyelmesen meghallgatja a párja válaszát is. Majd ketten megfogalmazzák egyeztetett válaszukat. A tanár felszólít 3-4 párt, hogy adjanak beszélgetésükről 30 másodpercnyi összefoglalót. Ez a kérdés arra is szolgálhat, hogy a figyelmet az előadás következő részére irányítsa, mintegy bevezesse azt.

Az előadás folytatása és egy újabb "Egyedül, kettesben, együtt" feladat

A tanár még 10-15 percet magyaráz. Ezt követheti egy, a megértést ellenőrző szakasz, majd ismét az "Egyedül, kettesben, együtt" feladat következik.

Összefoglaló feladat

A tanárnak olyan feladatot kell adnia, mely segít a diákoknak visszaemlékezni az előadás anyagára. Ennek a feladatnak számos formája lehet, pl.

1. a tanulók párokban válaszolnak egy, az előadás valamely fontos részéhez kapcsolódó nyitott kérdésre.
2. a résztvevők írhatnak egy tízperces esszét, amely az előadásban szereplő valamely problémát érinti.
3. a tanulók írhatnak egy még tömörebb, ötperces esszét, melyben röviden megfogalmazzák valamit, amit az előadás alatt tanultak, s írnak egy olyan kérdést, amelyre nem kaptak választ. (A tanár ezeket beszédi, hiszen így kiváló útmutatást kaphat arra nézve, hogyan kezdje a következő foglalkozást; ezenfelül azt is megtudhatja az írásokból, hogy a tanulók hogyan, mennyire értették az előadást.)

2. Kulcsszavak, az ellentmondás megtalálása

Kulcsszavak háromszor

A disputa felkészítő segít a diákoknak előhívni azokat az ismereteket, képzeteket, amelyekkel a tételmondat kulcsszavairól rendelkeznek. Minden kulcsszóval kapcsolatban három kérdést tesz fel a tanulóknak.

1. Szerintetek mit jelent ez a kifejezés a tételmondatban?
2. Mikor és hol találkoztatok tanulmányaitok során vagy a hírek olvasása közben ezzel a kifejezéssel?
3. Saját életpéldákból is mondjatok néhány példát, személyes élményt arról, amikor ez a kifejezés előfordult.

Definíció

Ebben a gyakorlatban a tanulóknak meg kell alkotniuk a tételmondat néhány kulcsszavának definícióját. Megkapnak egyet a alábbi definíciómodellek közül, majd újra az "Egyedül, kettesben, együtt" feladat következik: gondolkodjanak egyedül, azután osszák meg ötleteiket a párjukkal, majd együtt alkossák meg a legjobb definíciót, amit csak tudnak. Eztán 2-3 pár csatlakozik, s ezek a nagyobb csoportok is finomítanak közösen megalkotandó definíciójukon. Végül e nagyobb csoportok képviselői az egész osztállyal ismertetik definíciójukat, a többiek pedig bírálják azt.

Definiálás a szükséges és elégséges feltételek alapján

(1) Milyen tulajdonságokkal szükséges rendelkeznie valaminek ahhoz, hogy azonos legyen azzal, ami a tételmondatban szerepel, illetve (2) mely tulajdonságok elégségesek? (Kieg.: pl. Mikor nevezhetünk egy társadalmi csoportot kisebbségnek?)

Definiálás faj és nem szerint

(1) milyen nagyobb, befoglaló kategóriába tartozik a kulcsszó (pl. az emberi lények állatok), illetve (2) mi különbözteti meg a kulcsszót a kategóriában szereplő többi egyedtől? (Pl. az emberi lények gondolkodó állatok.)

A bírálás módszere ellenpéldákkal

A definíció helytelensége megmutatható olyan ellenpélda felidézésével, amelyre illik a definíció, mégsem azonos a kulcsszóval. Például ha valaki nem és faj szerint olyan állatoknak definiálta az embereket, akik nyelvet használnak, bebizonyosodik a definíció helytelensége, ha valaki rámutat arra, hogy vannak olyan gorillák, amelyeket megtanítottak beszélni.

T-táblázat: képzettársítások a kulcsszavakkal kapcsolatban

Kérjük meg a tanulókat, rajzoljanak egy T-táblázatot, az alábbihoz hasonló módon. A tételmondat minden kulcsszavával kapcsolatban bele kell élniük magukat a fogalom fanatikus hívének nézőpontjába, s minden pozitív gondolatot fel kell jegyezniük, ami eszükbe jut. (Lehetnek rokon értelmű szavak vagy példák is.) Ezeket beírják a táblázat bal oldali részébe. Ezután bele kell képzelniük magukat a fogalom ellenfeleinek szerepébe, s negatív asszociációkat kell gyűjteniük. Ezeket a táblázat jobb oldali részébe írják.

T-táblázat:

Pozitív asszociációk, jelentések Negatív asszociációk, jelentések

nemzeti büszkeség lojalitás hiánya az állammal szemben

A T-táblázat hasznos módja a téma polarizálásának. Mégis szükség lehet arra, hogy a diákok ellentéteket nem tartalmazó fogalmak keresésével találjanak középutat egy-egy kérdésben. Erre való a következő táblázat.

M-táblázat:

Pozitív	Semleges	Negatív
nemzeti büszkeség	azonosságtudat	lojalitás hiánya az állammal szemben

A T-táblázat kitöltése után megkérhetjük a diákokat, hogy nézzék át, milyen fogalmakat találtak. Megvitathatják, milyen mértékig segítik, illetve veszélyeztetik ezek a megegyezést a két oldal hívei között. Előfordulhat, hogy másképp akarják megközelíteni a témát, ezúttal az M-táblázat használatával, amelynek három oszlopa van. Az előző táblázathoz hasonlóan a bal oldali és a jobb oldali oszlop a híveknek és az ellenfeleknek van fenntartva. A középső oszlop azonban a semleges fogalmaknak és asszociációknak szolgál (lásd feljebb).

Venn-diagram a téma polarizálására (ellentétek, ellentmondások keresésére)

A "kisebbségi kultúra" fogalmát véve alapul, készíttessünk a diákokkal Venn-diagramot (két egymást metsző kört). Az a terület, amelyet csak a bal oldali kör határol, arra való, hogy felsorolják a kisebbségi kultúrák megőrzése mellett szóló érveket. Olyan okokat, amelyeket talán csak a kisebbségi jogok képviselői fogadnának el magától értetődőnek. A jobb oldali kör által határolt területen azokat az okokat kell felsorolni, amelyeket a kisebbségi jogok ellenzői használnának érvelésük során. Ezek minden bizonnyal olyan érvek, amelyeket a másik oldal nem fogadna el. Azon a területen, amely a két kör átfedésével keletkezett, a mindkét oldal által elfogadhatónak tűnő állításokat kell felsorolni.

Szemantikai térkép

Először felírjuk a témát megnevező szót vagy kifejezést a tábla közepére egy körbe, pl. "Kisebbségi kultúra". Javasolhatjuk a diákoknak, hogy első "műholdként" szakítsák ki a "kultúra" fogalmat, amely tovább tagolva eredményezheti a folklór, a hiedelmek, a viselkedés stb. fogalmakat. A "kisebbségi" szó fogalmi elemzése eredményezhet definíciót vagy példákat. Más szatellit ötletek kapcsolatosak lehetnek pl. a kisebbségi kultúra előnyeivel vagy hátrányaival stb. Minden egyes kategória szatellitként jelenik meg a táblán, kört rajzolunk köré, s ahhoz a fogalomhoz kapcsoljuk, amelyből ered.

Miután a diákok olyan mértékben kiteljesítik a fogalmi hálót, amennyire csak tudják, arra kérjük őket, állapítsák meg a téma azon aspektusait, amelyekkel kapcsolatban további információt igényelnek. Nagy kérdőjeleket írunk a táblán azokhoz a pontokhoz, ahol bizonytalanság jelentkezik. Arra kérjük a tanulókat, hogy kutatómunkájuk során ellenőrizzék a témával kapcsolatos előzetes tudásukat, helyesbítsék téves ismereteiket, keressenek választ kérdéseikre, s a kutatás befejezése után mondják el a többieknek mindazokat az érdekes tényeket, amelyekre korábban nem gondoltak.

Riportok

Kérjük meg a tanulókat, hogy készítsenek a témáról interjút három emberrel - tanárokkal, felnőttekkel, más diákokkal, különösen olyan emberekkel, akik a téma szempontjából tájékozottak vagy érintettek lehetnek, pl. kisebbségi csoportokkal, helyi politikusokkal, üzletemberekkel, papokkal stb.

Meg kell kérdeznünk őket, miért foglalkoznak ezzel a témával, milyen állásponton vannak, előfordult-e már, hogy nem értettek egyet valakivel az adott témában, s ha igen, miben mutatkozott ez meg.

Jegyzeteket kell készíteniük, amelyeket aztán elhozhatnak a következő foglalkozásra.

MÁSODIK SZAKASZ: A TÉMA KUTATÁSA

A második fázisban felkészítjük a tanulókat arra, hogy olvasással vagy egyéb információgyűjtéssel megszerezzék azt az ismeretanyagot, amelyre szükségük lesz a téma megvitatásakor. Ez a szakasz akkor éri el a célját, ha a tanulók önállóan szereznek ismereteket, és alaposan elgondolkodnak a feltárt anyagról.

1. Ismeretszerző olvasás

Tudjuk, tudni akarjuk, megtudtuk

TTT-stratégiának is nevezhetjük ezt az eljárást. Alkalmazása során azt kérdezzük, mit tudunk, mit akarunk tudni, s mit tudtunk meg. Ez a módszer segítheti az olvasást vagy egy előadás meghallgatását, de a tevékenység tarthat több napon át is.

Felosztjuk a táblát vagy egy nagy papírt három széles oszlopra, a következő fejlécekkel: tudjuk, tudni akarjuk, megtudtuk. Ugyanezt a TTT-táblázatot a füzetükben is elkészítik a diákok. Ezután felvesszük a témát, s megkérdezzük a diákokat, mit tudnak róla. Addig beszélgetünk, amíg néhány olyan tényt összegyűjtünk, amelyekben a diákok viszonylag biztosak. Ezeket beírjuk a nagy táblázat "tudjuk" oszlopába, valamint mindenki a füzetébe. Ezután megpróbáljuk a diákok segítségével csoportokba rendezni a felmerült tényeket, gondolatokat. A csoportosítás után a kategóriákat áttekintve újabb ötletek merülhetnek fel, amelyekkel kiegészíthetjük a megfelelő csoportokat.

Munka közben megjelennek azok a területek, amelyeken bizonytalanság mutatkozik, ezeket kérdések formájában bevezetjük a "tudni akarjuk" oszlopba. Ezután arra kérjük diákjainkat, gondolják végig, mi mindenre kíváncsiak még a témát illetően, s ezt is feljegyezzük a táblára és a füzetekbe. A kérdések csoportosításával, majd a kategóriák átgondolásával újabb kérdések merülhetnek fel.

A tanárnak a kérdések áttekintése után az a feladata, hogy kiválassza a megfelelő olvasmányt. (Ha azonban szélesebb kutatásról van szó, először azt kell megbeszelnünk, hol található meg a diákok az információt, pl. ha a könyvtárban, akkor milyen könyvekben vagy folyóiratokban; ha emberektől, akkor hogyan található meg a megfelelő személyeket, hogyan kell megkérdeznünk őket, mit kell mondaniuk, hogyan jegyezzék fel azt, amit megtudtak.)

Amikor az olvasással végeztek, a harmadik oszlopra irányítjuk a figyelmünket, hogy feljegyezzük, "mit tudtunk meg". Megkérjük a tanulókat, hogy a legfontosabb új ismereteket jegyezzék fel a füzetükben a táblázatba a középső oszlop megfelelő kérdéseivel egy vonalba. Az új ismereteket, amelyekre nem számítottak, lejjebb írják az oszlopban. Ezután a tanulók elmondják a többieknek, hogy mit jegyeztek fel a "megtudtam" oszlopba, majd beírják az új ismereteket a közös, nagy táblázatba. Ekkor összehasonlítják, mennyit tudtak eredetileg, mennyi új ismeretet szereztek, s azt is megnézik, hogy választ kaptak-e az eredetileg felmerült kérdésekre. Eldöntik, mit tegyenek a megválaszolatlanul maradt kérdésekkel, ez elvezetheti őket egy újabb TTT-feladathoz is. (A feladat olvasási-jegyzetelési szakasza folyhat az iskolában és otthon is.)

Kiegészítő ábra:

tudom	tudni szeretném	ezt tudtam meg
tények, ismeretek, amelyekkel már rendelkeznek	kérdések, amelyek a témával kapcsolatos beszélgetés során felmerültek	az információgyűjtés során a kérdésekre kapott válaszok
		új, vámtalan ismeretek

Olvasás és kérdésseltevés párban

Ez az eljárás akkor ajánlott, amikor a kutatás során túl bonyolult anyaggal találkozhatnak a tanulók, pl. ha az információ idegen

nyelven áll rendelkezésre. A diákok párban egy csendes helyet keresnek, ahol nem zavarnak másokat. Egyikük hangosan felolvassza egy bekezdést (vagy mindketten magukban olvasnak), aztán összefoglalja, amit olvasott. A másik tanuló kérdéseket tesz fel a bekezdésben olvasottakról, különösen azokról a részletekről, amelyek a szóban forgó témához kapcsolódnak. Mindketten megpróbálnak válaszolni ezekre a kérdésekre. Ezután a második tanuló olvas és összegzi az olvasottakat. Az első tanuló kérdéseket tesz fel, amelyekre közösen keresnek választ.

2. Érvek keresése olvasással

Párhuzamos feljegyzések

A feladatot megelőzheti egy minielőadás a témával kapcsolatban.

A párhuzamos feljegyzések egyszerű segítséget az önálló, alapos olvasáshoz, valamint ahhoz, hogy diákok megtalálják a kapcsolatot az olvasottak és a téma között. Különösen hasznos abban az esetben, ha a tanulók hosszabb olvasmányt kapnak házi feladatul.

A párhuzamos feljegyzések készítéséhez függőlegesen kétfelé osztunk egy lapot. A bal oldalra lejegyzik a szövegnek azt a részét, ami megfogta őket olvasás közben. Disputázás esetén ez minden valószínűség szerint valamilyen állítás vagy információ lesz, amelyet érveként használhatunk, vagy valamilyen bizonyíték, amellyel egy érvet alátámaszthatunk, esetleg újabb bizonyítékok, amelyekkel egy-egy bizonyíték súlya tovább növelhető.

Lehet ez egy látszólagos ellentmondás is vagy valami különösen elmés megállapítás. A jegyzetet az idézés szabályainak megfelelően készítik, azaz szó szerint, illetve az esetleges kihagyások megjelölésével írják le, s megnevezik a forrást is.

A jobb oldalra a feljegyzettekkel kapcsolatos kommentár kerül. Miért írták le? Mit juttatott eszükbe? Milyen kérdések támadt? Olvasás közben szüneteket kell tartaniuk, hogy bejegyzéseket írjanak a "párhuzamosfeljegyzésekbe". Vannak tanárok, akik meghatározzák, hogy minimum hány bejegyzést várnak egy bizonyos oldalszám elolvasása után, pl. tíz oldalanként ennyit vagy annyit.

Kiegészítés: amikor a diákok elkészülnek, sorrendben haladva elemezzük az idézeteket. A feladatnak kétféle lezárása is lehet, vagy a tanár tart egy kis összefoglalást, vagy a diákok készítenek írásos summázatot.

Érvek kártyán

Kezdjük azzal, hogy egy vitatható témát eldöntendő kérdéssel mutatunk be az osztálynak! Az osztály egyik fele az egyik álláspontot foglalja el, a másik az ellentéteset. Ezután olyan olvasnivalót biztosítunk nekik, amely a témával kapcsolatos. Más-más olvasmányt kapnak, olyanokat, amelyek az ő álláspontjukat támasztják alá. Legalább három érvet kell írniuk külön kártyákra vagy félbevágott papírlapokra. Az egyik oldalra kerül az állítás, a másikra legalább egy bizonyíték, amely alátámasztja az állítást.

Kiegészítés: a gyűjtőmunkát közös megbeszélés és jegyzetelés követi, hogy az érveket mindenki megismerhesse és felhasználhassa.

Az érvelés elemzése: az érvek szerkezete és értékelése

Ehhez a feladathoz egy rövid szerkesztőségi cikkre vagy más érvelő szövegre van szükség. A cikk másolatait kiosztjuk a csoportoknak, majd

- beszámozzák a mondatokat;
- kiválasztják azt a mondatot, amelyik a legjobban képviseli a szerző által levont tanulságot;
- olyan mondatokat keresnek, amelyekben bizonyítékok vagy feltételezések szolgálgják az érvelést, majd
- beírják a mondatok sorszámait az érv felépítését reprezentáló hármass diagramba (állítás, bizonyíték, további bizonyítékok).

A csoportok megosztják az eredményt a többiekkel. Ezután megvitathatjuk az érvek megértésének szerepét az írásban és az olvasásban.

Végül megismertethetjük diákjainkkal az érvek értékelésének módját. Megkérhetjük őket, hogy a fa-diagram segítségével ítélik meg az írás érveit, keressék meg a cikkben esetleg benne rejlő előítéletet vagy logikai tévedést, hiszen az effélek miatt van szükség a kritikus olvasás gyakorlására.

Vizsgáljuk meg, hogy elfogadhatók és helyesek-e a kiindulópontok? Igazolják-e a következtetést? Melyek az érvelésben rejlő kritizálható feltevések? A rejtett feltevés olyan ki nem mondott állítás, amelyre szükség van a kimondott állítás igazolására, illetve a következtetés alátámasztására.

HARMADIK SZAKASZ: KÖZVETLENÜL A VITA ELŐTT

A feladatok széles választéka azt szolgálja, hogy iránymutatást és gyakorlást biztosítsanak a disputázóknak ahhoz, hogy érveiket a következtetés szolgálatára vezényeljék.

Érvelés szerkesztése

Rövid gyakorlatok következnek, amelyek érvelés szerkesztésére, valamint a rövid, kötetlen vitázás gyakorlására valók.

Vitaháló

Most a csoportok megismertetik egymással az érveiket, de nem mondják el vitanyitó beszédüket. Kapnak néhány percet, hogy megszerkesszék a hallott érvek alapján a másik oldal nyitóbeszédét(1).

Ezután mindkét csoport részt vesz a vitában. Azzal a megnyitással kezdenek, amelyet a másiktól kaptak. Ezután - nem formális disputakeretek között - mindkét oldal elmondja saját érveit, ezeket kölcsönösen megvitatják (2). Kb. tíz perc után megállítjuk a vitát.

Ekkor el kell készíteniük a záróbeszédet (3), amelyben megerősítik álláspontjukat, kiemelve a legerősebbnek bizonyult érvet.

Végül megkérhetjük a disputázókat, döntsék el, majd írják le, valójában melyik oldalon állnak, s milyen érvek támasztják alá álláspontjukat. Ez a fogalmazás a következő részekből állhat:

- az álláspont megfogalmazása (1);
- az álláspontot alátámasztó érvek bemutatása (2);
- lezárás (annak a bemutatása, miért támasztják alá a felsorolt érvek ezt az álláspontot) (3).

Az előzetes szerkesztés módszere

Hasonló az előző feladatokhoz, de a vita szempontjából legfontosabb három dologra koncentrálni: nevezetesen az álláspont értékelésére, a másik oldal érveire való reagálására, az érvelés alátámasztására.

Az előzetes szerkesztés módszere olyan technika, amellyel érvelést alkothatunk a megvédendő álláspont mellett, olyan érvelést, amely nemcsak erős érveket sorakoztat fel, hanem kísérletet tesz a másik oldal érvelésének cáfolására is.

Először vitahelyzetet teremtünk. Olyan témát választunk, ami nagyjából egyforma két táborra osztja a vitázókat. Ezután valamilyen általános kijelentést teszünk a témával kapcsolatban. Azok, akik egyetértenek az állítással, a terem egyik végébe mennek, a többiek a másikba. Párokat alkotnak, s minden párnak két olyan érvet kell keresnie, amely álláspontjukat támogatja, s két olyat is, ami az ellen szól.

Miután alaposan megfontolták érveiket, két-három azonos oldalon álló páros alkot csoportot. Meg kell egyezniük abban, melyik az a három érv, amely a legjobban alátámasztja álláspontjukat, s a három legerősebb, ami ellene szól.

Ezután a teljes állító és tagadó tábor alkot egy-egy nagy csoportot, amelyben már a négy legjobb érvet és ellenérvet kell megfogalmazniuk. A saját álláspontjuk mellett szóló négy érvet felírják egy poszterre, amit mindenki megnéz. Ezután három dolgot kell eldöntenie mindkét oldalnak:

1. Akarják-e módosítani általános felfogásukat a témával kapcsolatban azért, hogy elkerüljenek vagy meggyengítsenek néhány ellenérvet?
2. Hogyan válaszolnának azokra az ellenérvekre, amelyek még ezután is megmaradnak? (Vagyis hogyan cáfolnák meg a másik oldal várható érveit?)
3. Milyen érveket használhatnának még álláspontjuk megvédésére?

Eztán elkezdődik a vita. A csoportok egy-egy képviselője bemutat egyetegyét a poszteren szereplő érvekből, s mindegyik oldal megkísérel a másik oldal által felhozott érvek cáfolatát, és/vagy megvitatja, hogyan alakítaná álláspontját, hogy az adott érvet eleve elkerülje vagy erejét meggyengítse. Az az oldal tekinthető a vitára jobban felkészültnek, amelyik minden olyan ellenérvet eleve felsorakoztatott, amelyet a másik oldal saját álláspontjának védelmében felhoz. Amikor a másik csapat kritikájára reagálnak, mindkét oldal hasznát veheti annak a munkának, amit a 3. pontban elvégzett, mert ezekkel az érvekkel is erősíthetik a támadás alatt álló érvelést.

VITA UTÁN: TOVÁBBGONDOLÁS

A vita maga nem jelenti a tevékenység végét. A disputa végeztével a diákoknak szükségük lehet arra, hogy átgondolják a vita menetét, a kiindulópontokat, érveket, bizonyítékokat, a vita logikáját, a nyitó-és a záróbeszédet, a cáfolást és így tovább. Az is hasznos lehet, ha a felmerülő új érvekkel megismételjük a vitát.

Nem felesleges a hallgatóság szerepkörébe helyezkedni. Mi az, amit azért tudtunk meg a témáról, mert vitára készültünk? Milyen új vonatkozásai derültek ki a témának? Egyforma esélye volt-e a két oldalnak a vita megnyerésére? Mi az a legerőteljesebb állítás, ami a témával kapcsolatos, függetlenül attól, hogy melyik oldalon állunk? Milyen következtetéseket vonhat le egy

értelmes ember a vita után a témával kapcsolatban? Milyen szükséges cselekvésre mutatnak rá ezek a következtetések? Milyen problémák merültek fel a vita során, amelyek további megfontolást, gondolkodást igényelnek?

KIEGÉSZÍTÉS

Látható állásfoglalás

Disputa után krétával húzunk egy vonalat a földön. Ennek egyik vége az állító állásponttal való teljes azonosulást jelenti, a másik pedig a tagadó oldal kételyek nélküli támogatását. Kérjük meg diákjainkat, álljanak be arra a helyre a vonalon, amely kialakult álláspontjuknak megfelel. Mindenki mondja el néhány mondatban, miért oda állt, s ugyanide állt volna-e, ha a felkészülés kezdetekor kell nyilatkoznia. Ezzel a feladattal nemcsak a téma letisztulási folyamatához járulhatunk hozzá, hanem azt is megtudhatjuk, mennyire formálja közös munkánk a tanulók véleményét.

Esszéírás

A vitázás folyamatának ezen a pontján a diákok írhatnak egy esszét, hogy saját véleményüket megfogalmazzák a témával kapcsolatban. Írás közben fel kell használniuk azokat az érveket és ellenérveket, amelyek a vita során felmerültek.

Javaslatétel további disputatémákra

A tanulók négyes csoportokban ötletrohamot tarthatnak annak a néhány kérdésnek a felsorolására, amelyek a vitából nőttek ki, s érdemes meggondolni, hogy jó disputatémák lennének-e.

Akciójavaslatok

A tanulók párban vagy négyes csoportokban megválaszolhatják a következő kérdéseket:

- Vannak-e gyakorlati tennivalóink a témával kapcsolatban?
- Javasolhatunk-e ezzel kapcsolatban valamit másoknak?

A csoportok elmondják az egész társaságnak, mire jutottak, s ha lehetséges, tesznek is valamit.

Összeállította: dr. Charles Temple (Írás és olvasás a kritikai gondolkodás fejlesztésére project), dr. Steven Lee (Filozófia Tanszék, Hobhart and William Főiskola) és dr. Scott Brophy (Filozófia Tanszék, Hobhart and William Főiskola).

Fordította és kiegészítette: Hunya Márta

ISSN 1219-5278
ISBN 963 9049 20 4

©Hunya Márta, 1998
Felelős szerkesztő: Sebes Katalin
Kiadja a Soros Alapítvány
Felelős kiadó: a Soros Alapítvány igazgatója
Készült a Szalai Műhelyben, 1184 Budapest, Üllői út 290.